

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

Wpływ orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej
w sprawach konsumenckich na przepisy polskiego
postępowania cywilnego. Analiza orzecznictwa

dr hab. Bartosz Wołodkiewicz

Analizy wymiaru sprawiedliwości
Warszawa 2024

Spis treści

I. Wprowadzenie	5
II. Autonomia procesowa państw członkowskich	7
III. Wpływ orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na polskie prawo procesowe cywilne	10
A. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawach kredytów waloryzowanych do waluty obcej	10
1. Pouczenie konsumenta o skutkach stwierdzenia w całości nieważności umowy kredytu	10
2. Zarzut zatrzymania	17
3. Interes prawny jako przesłanka powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa	19
4. Zabezpieczenia powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa przez zawieszenie spłaty rat kredytu wynikającego z umowy objętej żądaniem	22
5. Związanie uznaniem niedozwolonego charakteru postanowienia umownego wpisanego do rejestru klauzul niedozwolonych	25
6. Stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowień umownych w toku postępowania egzekucyjnego	28
B. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w innych sprawach konsumenckich	32
1. Postępowanie nakazowe	32
2. Wyroki zaoczne	33
3. Umowy procesowe	34
IV. Wnioski	38
Bibliografia	41

I. Wprowadzenie

Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej jako: „Trybunał” lub „TSUE”) w sprawach konsumenckich¹ w celu ustalenia wpływu, jaki to orzecznictwo wywiera na polskie prawo procesowe cywilne. W toku rozważań problematyka ta podejmowana jest przede wszystkim z perspektywy poszczególnych instytucji procesowych w oparciu o najnowsze orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej wydane w sprawach kredytów waloryzowanych do waluty obcej. Wynika to z dążenia do dokonania w ramach prowadzonej analizy wstępnych ustaleń co do potrzeby zmiany lub dostosowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego² w taki sposób, aby zapewnić skuteczność ochrony konsumentów wywodzonych z dyrektywy 93/13.

Tak określony przedmiot rozważań ujęto w czterech częściach. Obok części pierwszej w postaci tego wprowadzenia, część druga zawiera syntetyczne uwagi dotyczące autonomii procesowych państw członkowskich. Prawidłowe ujęcie tej zasady pozwala wyjaśnić przyczyny potencjalnej ingerencji ustawodawcy w przepisy Kodeksu postępowania cywilnego pod wpływem orzecznictwa Trybunału, które chociaż bezpośrednio nie dokonuje wykładni prawa krajowego, to wywiera wpływ na jego stosowanie, gdy sprawa rozpoznawana przez sądy krajowe ma związek z prawem Unii. Kolejna, trzecia część analizy zawiera omówienie orzecznictwa Trybunału z perspektywy poszczególnych instytucji procesowych w celu określenia zakresu, w jakim mogą one wymagać dostosowania pod wpływem orzecznictwa Trybunału. W tej części odróżniono od siebie orzecznictwo dotyczące spraw kredytów waloryzowanych do waluty obcej od orzecznictwa dotyczącego innych spraw konsumenckich. Chociaż obie kategorie łączy dokonywanie przez Trybunał wykładni dyrektywy 93/13,

¹ W toku rozważań pojęcie spraw konsumenckich odnoszone jest do sporów między konsumentami a przedsiębiorcami, niezależnie od zajmowanej przez te podmioty strony sporu, które podlegają dyrektywie 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. WE L 95, s. 29 ze zm.) – dalej jako: „dyrektywa 93/13”.

² Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.) – dalej: „k.p.c.”.

to praktyczne znaczenie pierwszej z kategorii spraw uzasadnia jej odrębne potraktowanie. Ostatnia część, czwarta, zawiera wnioski i analizy, określa tym samym wpływ orzecznictwa Trybunału na przepisy Kodeksu postępowania cywilnego oraz wskazuje na kierunki potencjalnej interwencji ustawodawcy lub inne sposoby dostosowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego.

II. Autonomia procesowa państw członkowskich

W punkcie wyjścia prowadzonych rozważań celowe jest wyjaśnienie zasady autonomii procesowych państw członkowskich, która pozornie może pozostawać w konflikcie z wpływem, jaki orzecznictwo Trybunału wywiera na krajowe prawo procesowe. Problem ten ujawnia się wraz z realizacją prawa Unii Europejskiej w otoczeniu krajowego prawa procesowego, a więc gdy prawo unijne kreuje prawa i obowiązki określonych podmiotów, a państwa członkowskie mają zapewnić możliwość ich dochodzenia, w tym w postępowaniu cywilnym³. Do głosu dochodzi wówczas zasada autonomii procesowej państw członkowskich, której nie można utożsamiać z zakazem ingerencji prawodawcy europejskiego w krajowe prawo procesowe.

Zasada autonomii procesowej państw członkowskich wynika z ograniczonej kompetencji prawodawcy europejskiego w sferze prawa procesowego i określa relację między prawem Unii Europejskiej a prawem krajowym. Autonomia procesowa ma na względzie to, że „w braku prawa unijnego wykonanie norm prawnych przyjętych przez europejski porządek prawny należy, co do zasady, do wymiaru sprawiedliwości państw członkowskich przy zastosowaniu procedur ustanowionych w poszczególnych krajach, tak długo, jak poszczególne kraje członkowskie zobligowane są do zagwarantowania efektywnych standardów ochrony, istniejących w prawie unijnym”⁴. Stan ten można uznać za szczególnego rodzaju odesłanie do krajowego prawa procesowego⁵.

Łączy się z tym konieczność ustalenia, w pierwszej kolejności, czy dana kwestia jest przedmiotem regulacji prawa Unii, a dopiero, jeżeli brak jest takiej regulacji, to zastosowanie mogą znaleźć przepisy prawa krajowego, o ile są zgodne z wynikającymi z prawa Unii

³ Zamiast wielu zob. K. Weitz, *Wpływ prawa Unii Europejskiej na krajowe prawo procesowe cywilne*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2019, nr 2, s. 327.

⁴ K. Gajda-Roszczyńska, *Pierwsze podejście Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej do zagadnienia dowodów nielegalnych w postępowaniu cywilnym. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 27.09.2017 r., C-73/16, Peter Puškár v. Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky, Kriminálny úrad finančnej správy*, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 2, s. 264.

⁵ J. Basedow, *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order*, Cambridge–Antwerp–Chicago 2021, s. 328.

Europejskiej zasadami ekwiwalentności i efektywności⁶. Obie zasady są także określane jako – odpowiednio – zasada równoważności, która wskazuje, że przepisy procesowe znajdujące zastosowanie w sprawach z elementem unijnym nie mogą być mniej korzystne od przepisów procesowych stosowanych w podobnych sprawach pozbawionych takiego elementu, a także zasada skuteczności odnosząca się z kolei do takiego zorganizowania krajowego prawa procesowego, aby wykonywanie uprawnień przewidzianych prawem Unii nie było nadmiernie utrudnione lub praktycznie niemożliwe⁷.

Tak rozumiana zasada autonomii procesowej jest konsekwencją przyjętego w prawie Unii Europejskiej założenia, zgodnie z którym „w braku uregulowań wspólnotowych w danej dziedzinie, zadaniem wewnętrznego porządku prawnego każdego z państw członkowskich jest wyznaczenie właściwych sądów i określenie zasad postępowania w sprawach mających za przedmiot ochronę uprawnień podmiotów prawa wynikających z prawa wspólnotowego”⁸. Taki stan oznacza, że w kwestiach nieuregulowanych w prawie Unii stosuje się krajowe prawo procesowe⁹. Ocena zakresu zastosowania norm krajowego prawa procesowego następuje zatem po uprzednim stwierdzeniu, że dana kwestia nie jest objęta regulacją prawa Unii Europejskiej¹⁰.

W analizowanej kategorii spraw konsumenckich zasada autonomii procesowej oznacza w szczególności, że państwa członkowskie powinny kształtować własne prawo procesowe w granicach umożliwiających zapewnienie konsumentom ochrony przewidzianej dyrektywą 93/13. Ten aspekt autonomii procesowej państw członkowskich przywołany jest w prawie wszystkich orzeczeniach analizowanych w dalszej części rozważań, zarówno tych dotyczących konkretnych regulacji krajowego prawa procesowego, jak i ich określonej wykładni przepisów procesowych przyjętej w orzecznictwie sądów krajowych. W analizowanym orzecznictwie przywoływana jest przede wszystkim zasada skuteczności, na której tle Trybunał rozważa, czy krajowe prawa procesowe czynią niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym stosowanie prawa Unii¹¹. Punkt odniesienia stanowi wówczas miejsce danej regulacji w całej procedurze, jej cechy szczególne oraz przebieg postępowania¹². Przy czym Trybunał bierze pod uwagę również to, czy określone regulacje nie będą zniechęcały konsumenta do korzystania z uprawnień przyznanych przez dyrektywę 93/13¹³. W analizowanej

⁶ M. Szpunar, *Procedural Autonomy and Private Law*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2018, nr 1, s. 2.

⁷ Zob. np. wyrok TS z 13 lipca 2023 r., C-35/22, CAJASUR Banco SA przeciwko JO i IM, ECLI:EU:C:2023:569, pkt 23 – dalej jako: „wyrok C-35/22”.

⁸ Zob. wyrok TS z 13 marca 2007 r., C-432/05, Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd przeciwko Justitiekanslern, ECLI:EU:C:2007:163, pkt 39 i powołane tam orzecznictwo.

⁹ J. Basedow, *EU Private...*, s. 330.

¹⁰ Por. M. Szpunar, *Procedural...*, s. 7.

¹¹ Wyrok, C-35/22, pkt 23.

¹² Wyrok C-35/22, pkt 23.

¹³ Wyrok C-35/22, pkt 26.

kategorii spraw zdecydowanie rzadziej wątpliwości nasuwa natomiast spełnienie zasady równowagi, dla której istotne jest to, czy uprawnienia przewidziane prawem Unii nie podlegają mniej korzystnym regułom procesowym. Zasada ta nie stoi jednak na przeszkodzie przyjęciu dla spraw konsumenckich z elementem europejskim rozwiązań szczególnych, o ile nie będą one mniej korzystne od uregulowań dotyczących podobnych sytuacji czysto wewnętrznych.

Na styku trzech wymienionych zasad – autonomii procesowej, skuteczności oraz równowagi – ujawniają się w praktyce problemy dotyczące stosowania przepisów krajowego prawa procesowego¹⁴. W tym zakresie w analizowanej kategorii spraw orzecznictwo Trybunału dotyczy licznych instytucji prawa procesowego i utrwalonych w nim reguł postępowania. Trybunał zwraca bowiem uwagę, czy określone rozwiązania przyjęte w prawie procesowym państwa członkowskiego nie podważają celu dyrektywy 93/13. Chociaż zatem bezpośrednim przedmiotem wypowiedzi Trybunału nie jest wykładnia prawa krajowego, do czego Trybunał nie ma kompetencji¹⁵, to opierając się na wskazówkach przedstawionych przez sądy odsyłające, Trybunał rozważa zgodność określonej regulacji lub jej wykładni z wymienionymi zasadami w zakresie realizacji uprawnień przyznanych konsumentom dyrektywą 93/13. Wnioski, do których Trybunał dochodzi, mogą zatem powodować konieczność dostosowania krajowego prawa procesowego przez zmianę obowiązującej regulacji lub przyjęcie określonej wykładni, aby zapewnić w ten sposób skuteczność prawa Unii¹⁶. O tym, czy i w jakim zakresie taka potrzeba rzeczywiście zachodzi, należy rozstrzygać w odniesieniu do konkretnych instytucji procesowych, co jest przedmiotem dalszych rozważań.

¹⁴ K. Weitz, *Wpływ...*, s. 328.

¹⁵ Zob. wyrok TS z 25 listopada 2020 r., C-799/19, NI, OJ, PK przeciwko Sociálna poisťovňa, ECLI:EU:C:2020:960, pkt 44, 45 i przytoczone tam orzecznictwo.

¹⁶ Zob. uchwała SN z 12 grudnia 2019 r., III CZP 45/19, OSNC 2020, nr 10, poz. 83.

III. Wpływ orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na polskie prawo procesowe cywilne

A. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w sprawach kredytów waloryzowanych do waluty obcej

1. Pouczenie konsumenta o skutkach stwierdzenia w całości nieważności umowy kredytu

Z perspektywy konieczności dostosowania określonych regulacji prawa procesowego w sprawach kredytów waloryzowanych do waluty obcej rozważenia wymaga wywodzony z dyrektywy 93/13 obowiązek poinformowania konsumenta o skutkach stwierdzenia w całości nieważności umowy kredytu z tego względu, że umowa zawiera takie niedozwolone postanowienia, bez których nie może ona dalej obowiązywać. Kwestia ta powstaje w związku z możliwością wyrażenia przez konsumenta w toku postępowania cywilnego dobrowolnej i świadomej zgody na dalsze obowiązywanie nieuczciwego warunku umownego. Jest to związane z potencjalnymi konsekwencjami, które miałyby dla konsumenta powstać w związku ze stwierdzeniem w całości nieważności umowy kredytu. W orzecznictwie przyjmuje się, że sąd powinien poinformować konsumenta o skutkach prawnych stwierdzenia nieważności umowy kredytu, a gdy po zrealizowaniu przez sąd tego obowiązku konsument oświadczy, że nie zamierza powoływać się na nieuczciwy i niewiążący charakter warunku umownego, to system ochrony konsumentów przed nieuczciwymi warunkami umownymi nie znajdzie zastosowania¹⁷.

Powyższe zagadnienie ma dwa aspekty. Pierwszy, który można określić jako materialnoprawny, przejawia się w możliwości sanowania nieuczciwego warunku umownego, jeżeli należycie poinformowany konsument wyrazi zgodę na jego obowiązywanie. Drugi aspekt, który można określić jako procesowy, dotyczy z kolei udzielenia konsumentowi w toku postępowania sądowego informacji o skutkach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą usunięcie niedozwolonego postanowienia, gdy bez niego umowa nie może dalej obowiązywać. Oba aspekty w praktyce orzeczniczej łączą się ze sobą, co uzasadnia związane przedstawienie

¹⁷ Wyrok TS z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak, Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, ECLI:EU:C:2019:819, pkt 53–55 – dalej jako: „sprawa C-260/18”.

także kwestii materialnoprawnej, aby na jej tle rozważyć, jak daleko polskie prawo procesowe może wymagać dostosowania, by zapewnić, że ewentualna zgoda na nieuczciwy warunek umowny udzielana jest przez konsumenta należycie poinformowanego o konsekwencjach stwierdzenia w całości nieważności umowy kredytu.

Kwestia realizacji obowiązku informacyjnego i odebrania od konsumenta oświadczenia pojawiła się w krajowej praktyce orzeczniczej wraz z rozstrzygnięciem sprawy C-260/18, w której Trybunał przyjął, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 wyłącza dopuszczalność utrzymania w mocy nieuczciwych warunków, jeżeli ich usunięcie prowadziłoby do unieważnienia tej umowy, a sąd uznaje, że takie unieważnienie wywołałoby niekorzystne skutki dla konsumenta, gdyby konsument nie wyraził zgody na utrzymanie ich w mocy. Procesowy aspekt tego zagadnienia został następnie podjęty w wyroku z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W., R.W. przeciwko Bankowi BPH S.A.¹⁸, w którym Trybunał wyjaśnił, że do sądu krajowego, który stwierdza nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej przez przedsiębiorcę z konsumentem, należy poinformowanie konsumenta, w ramach krajowych norm proceduralnych i w następstwie kontradiktoryjnej debaty, o konsekwencjach prawnych, jakie może pociągnąć za sobą stwierdzenie nieważności takiej umowy, niezależnie od tego, czy konsument jest reprezentowany przez zawodowego pełnomocnika¹⁹. Wyrok ten zapadł w związku z pytaniem prejudycjalnym przedstawionym przez Sąd Okręgowy w Gdańsku, którego wątpliwości dotyczyły m.in. zakresu obowiązku informacyjnego. Odnosząc się do tej kwestii, Trybunał nie ograniczył się do powtórzenia za wyrokiem w sprawie C-260/18, że konsument powinien mieć prawo sprzeciwienia się objęcia go ochroną wynikającą z dyrektywy 93/13, lecz przedstawił kilka uwag istotnych dla stosowania krajowych przepisów procesowych.

W sprawie C-19/20 Trybunał stwierdził, że po ustaleniu, że dany warunek umowy ma nieuczciwy charakter, sąd powinien co do zasady poinformować o tym strony sporu i wezwać je do kontradiktoryjnego przedyskutowania tej okoliczności w sposób przewidziany w tym celu przez krajowe prawo procesowe²⁰. Podkreślił ponadto, że sąd powinien wskazać stronom, w granicach określonych przez krajowe prawo procesowe z uwzględnieniem zasady słuszności, w sposób obiektywny i wyczerpujący, konsekwencje prawne, które może pociągnąć za sobą usunięcie nieuczciwego warunku. Zarazem Trybunał zastrzegł, że taki obowiązek powinien zostać zrealizowany niezależnie od tego, czy strony są reprezentowane przez zawodowego pełnomocnika²¹.

¹⁸ ECLI:EU:C:2021:341 – dalej jako: „sprawa C-19/20”; zob. też Ł. Węgrzynowski, *Niektóre aspekty wadliwości umowy kredytu frankowego w ocenie Trybunału Sprawiedliwości UE. Glosa do wyroku TS z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, LEX 2021; W.J. Kocot, Możliwość usunięcia jedynie nieuczciwego elementu postanowienia umownego. Zakres skutku uznania klauzuli umownej za abuzywną. Glosa do wyroku TS z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W i R.W. przeciwko Bankowi BPH S.A., „Glosa” 2021, nr 4, s. 20 i n.*

¹⁹ Wyrok C-19/20, pkt 99.

²⁰ Wyrok C-19/20, pkt 93.

²¹ Wyrok C-19/20, pkt 97.

Stanowisko wyrażone w przywołanym wyroku stawiało przed orzecznictwem pytanie o sposób realizacji obowiązku informacyjnego w postępowaniu cywilnym. Ilustrując to zagadnienie, można odwołać się do postanowienia Sądu Najwyższego z 6 lipca 2022 r., I CSK 3445/22²², w którym podkreślono, że sądy powinny pouczać strony o skutkach stwierdzenia nieważności umowy kredytu. Próbując umiejscowić realizację obowiązku informacyjnego w ramach prawa procesowego, Sąd Najwyższy we wcześniejszym wyroku z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21²³, wskazał na rozwiązania przewidziane w art. 156¹ i 156² k.p.c. Pierwszy z przepisów stanowi podstawę pouczenia stron o prawdopodobnym wyniku sprawy w świetle zgłoszonych do danego momentu twierdzeń i dowodów. Przepis stanowi, że pouczenie może obejmować w szczególności wyrażenie poglądu co do wykładni przepisów prawa mogących znaleźć zastosowanie w sprawie, jak również faktów, które na danym etapie sprawy mogą zostać uznane za bezsporne lub dostatecznie wykazane. Z kolei art. 156² k.p.c. wprowadza obowiązek uprzedzenia stron obecnych na posiedzeniu o możliwości rozstrzygnięcia żądania lub wniosku na innej podstawie niż wskazana przez stronę. Na podstawie tych przepisów, jak przyjęto w wyroku Sądu Najwyższego z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21, przewodniczący ma obowiązek pouczyć konsumenta w szczególności o tym, czy istnieje możliwość utrzymania umowy po wyeliminowaniu z niej klauzul abuzywnych i jakie będą następstwa dalszego funkcjonowania stosunku prawnego o takiej treści; czy też takiej możliwości nie ma, co będzie związane przede wszystkim z koniecznością zwrotu przez strony spełnionych świadczeń (art. 410 § 1 w zw. z art. 405 Kodeksu cywilnego²⁴), uwzględniając również zagadnienie przedawnienia wzajemnych roszczeń. Innym sposobem realizacji obowiązku informacyjnego jest, w ocenie Sądu Najwyższego, uprzedzenie stron przez przewodniczącego o tym, że o żądaniu dochodzonym w pozwie można rozstrzygnąć na innej niż wskazana przez stronę podstawie prawnej. Na udzielanie przez sąd informacji przy wykorzystaniu art. 156¹ k.p.c. stosowanego *per analogiam* Sąd Najwyższy wskazał także w wyroku z 9 września 2022 r., II CSKP 794/22²⁵. Stanowisko wskazujące na obowiązek pouczenia konsumenta o tym, czy istnieje możliwość utrzymania umowy po wyeliminowaniu z niej klauzul abuzywnych i jakie będą następstwa dalszego funkcjonowania stosunku prawnego o takiej treści na podstawie art. 156¹ i 156² k.p.c. zostało podtrzymane także w innych orzeczeniach²⁶. Odnotowania wymaga poszukiwanie w orzecznictwie sankcji za naruszenie tych obowiązków. Tytułem przykładu można wskazać na wyrok Sądu Najwyższego z 23 czerwca 2022 r., II CSKP 487/22²⁷, w którym uchylono wyrok

²² LEX nr 3366510.

²³ LEX nr 3219740.

²⁴ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1071).

²⁵ LEX nr 3410346.

²⁶ Por. postanowienia SN z 27 kwietnia 2023 r., I CSK 3374/22, LEX nr 3567967; z 24 października 2023 r., III CZ 264/23, LEX nr 3619854.

²⁷ LEX nr 3367273.

sądu drugiej instancji, który nie udzielił konsumentowi informacji o skutkach uznania za abuzywne postanowień umowy kredytu, i przekazano sprawę do ponownego rozpoznania²⁸.

Znaczenie powyższego zagadnienia jest obecnie mniejsze niż początkowo przyjmowano w orzecznictwie sądów polskich. Wynika to z rozstrzygnięcia przez Trybunał, że wykonywanie praw, które konsument wywodzi z dyrektywy 93/13, nie jest uzależnione od złożenia przez niego oświadczenia przed sądem w przedmiocie utrzymania niedozwolonego postanowienia zawartego w umowie kredytu, bez którego taka umowa nie może dalej obowiązywać. Oznacza to, że sąd nie ma obowiązku odebrania od konsumenta oświadczenia w tym przedmiocie przed ewentualnym stwierdzeniem nieważności w całości umowy kredytu. Kwestii tej dotyczył wyrok z 7 grudnia 2023 r., C-140/22, SM i KM przeciwko mBank S.A.²⁹, w którym Trybunał uznał za niedopuszczalną taką wykładnię prawa krajowego, zgodnie z którą wykonywanie praw, które konsument wywodzi z dyrektywy 93/13, miałyby być uzależnione od złożenia przez konsumenta przed sądem oświadczenia, w którym konsument stwierdzi, po pierwsze, że nie wyraża zgody na utrzymanie w mocy nieuczciwego warunku umownego, po drugie, że jest świadomy z jednej strony faktu, iż nieważność takiego warunku pociąga za sobą nieważność umowy, a z drugiej – konsekwencji uznania nieważności tej umowy, i po trzecie, że wyraża zgodę na uznanie tej umowy za nieważną.

Referowane orzeczenie zapadło w odpowiedzi na pytanie prejudycjalne sformułowane przez Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie na kanwie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21³⁰, o mocy zasady prawnej³¹. W uchwale tej przyjęto, że niedozwolone postanowienie umowne jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić następnie świadomej i wolnej zgody na to postanowienie, a w ten sposób przywrócić mu skuteczność z mocą wsteczną. Z kolei odmowa wyrażenia zgody przez należycie poinformowanego konsumenta spowoduje trwałą bezskuteczność (nieważność) niedozwolonego postanowienia. W związku z taką wykładnią w praktyce orzeczniczej utrwalił się pogląd, że od konsumenta powinno zostać odebrane oświadczenie w przedmiocie utrzymania nie-

²⁸ Zob. też wyrok SN z 9 września 2022 r., II CSKP 794/22.

²⁹ ECLI:EU:C:2023:965 – dalej jako: „wyrok C-140/22”; zob. też Ł. Węgrzynowski, *Skutek ex tunc bezskuteczności abuzywnej. Wyrok TS z dnia 7 grudnia 2023 r., C-140/22 (mBank) i jego konsekwencje dla polskiej praktyki orzeczniczej*, LEX 2023.

³⁰ OSNC 2021, nr 9, poz. 56.

³¹ W sprawie C-140/22 Trybunał odniósł się także do wykładni dopuszczającej pomniejszenie żądanej przez konsumenta rekompensaty z tytułu zwrotu kwoty, którą zapłacił w wykonaniu umowy kredytu hipotecznego, o równowartość odsetek, które bank otrzymałby, gdyby umowa pozostała w mocy. Trybunał przyjął, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie takiej wykładni, nawiązując do stanowiska wyrażonego w sprawie C-520/21, w której odrzucił możliwość takiej wykładni prawa krajowego, która przyznawałaby prawo do żądania przez bank od konsumenta rekompensaty wykraczającej poza zwrot kapitału wypłaconego z tytułu wykonania tej umowy oraz poza zapłatę ustawowych odsetek za zwłokę liczonych od dnia wezwania do zapłaty.

dozwolonego postanowienia zawartego w umowie kredytu po uprzednim poinformowaniu takiej osoby o skutkach nieważności tego postanowienia, w tym konsekwencji stwierdzenia w całości nieważności umowy kredytu³². Na marginesie odnotowania wymaga próba przeniesienia na banki ciężaru ustalenia, czy konsument jest świadomy skutków prawnych usunięcia nieuczciwych warunków umownych³³.

Możliwości udzielania przez konsumenta zgody na utrzymanie niedozwolonego postanowienia umownego dotyczyło jedno z pytań Sądu Rejonowego rozstrzygnięte w sprawie C-140/22. Sąd ten zinterpretował uchwałę z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, w ten sposób, że zawarte w niej odwołanie do sankcji „bezskuteczności zawieszanej” miałoby oznaczać, iż niedozwolone postanowienie pozostaje w „stanie zawieszenia” aż do złożenia przez konsumenta oświadczenia w przedmiocie utrzymania tego warunku. Taką wykładnię Sąd Rejonowy podał w wątpliwość.

Odnosząc się do tej kwestii, Trybunał przypominał, że z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 wynika, iż nieuczciwe warunki nie są wiążące dla konsumentów, a na sądzie krajowym spoczywa ciężar zbadania z urzędu, czy dane warunki mają nieuczciwy charakter, a jeżeli tak, to sąd zobowiązany jest do wyłączenia ich stosowania, aby nie wywierały, w braku sprzeciwu konsumenta, wiążących skutków³⁴. Możliwość wyrażenia przez należycie poinformowanego konsumenta zgody na dalsze obowiązywanie takiego warunku oznacza, że konsument może zrzec się korzystania z ochrony przyznanej dyrektywą 93/13, nie zaś, że dochodzenie wynikającej z nich ochrony jest uzależnione od złożenia przez konsumenta oświadczenia w tym przedmiocie³⁵. W ocenie Trybunału odmienna wykładnia mogłaby podważać „odstraszający skutek, jaki art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z art. 7 ust. 1 tej dyrektywy zamierza przypisać stwierdzeniu nieuczciwego charakteru warunków istniejących w umowach zawieranych przez przedsiębiorcę z konsumentami”³⁶. W tym kontekście Trybunał wskazuje, że taka wykładnia mogłaby skłaniać przedsiębiorców do odrzucania pozasądowych żądań konsumentów, skoro konsumenci i tak byłiby zobowiązani do złożenia oświadczenia przed sądem.

³² P. Asłanowicz, *Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej*, Warszawa 2023, s. 92.

³³ Z pytaniem prejudycjalnym dotyczącym tego zagadnienia zwrócił się Sąd Okręgowy w Warszawie. W wyroku TS z 14 grudnia 2023 r., C-28/22, TL, WE przeciwko Syndykowi masy upadłości Getin Noble Bank S.A. (ECLI:EU:C:2023:992) – dalej: „wyrok C-28/22”, Trybunał przyjął jednak za dopuszczalną taką wykładnię dyrektywy 93/13, zgodnie z którą na banku nie spoczywa obowiązek sprawdzenia, czy konsument ma wiedzę o skutkach usunięcia nieuczciwych warunków zawartych w tej umowie lub o niemożności zachowania mocy wiążącej owej umowy w przypadku usunięcia tych warunków (pkt 81). Trybunał wyraźnie zaznaczył, że nierówność występująca między konsumentem a przedsiębiorcą może zostać zrównoważona jedynie przez interwencję sądu krajowego. Nie wydaje się jednak, aby wykładnia przyjęta w tym wyroku wyłączała możliwość ustalenia przez sąd, że konsument jest świadomy skutków stwierdzenia nieważności umowy kredytu na podstawie pozaprocesowej komunikacji stron, o ile podda ją samodzielnej ocenie.

³⁴ Wyrok C-140/22, pkt 53–54.

³⁵ Wyrok C-140/22, pkt 57–58.

³⁶ Wyrok C-140/22, pkt 61.

Powyższe stanowisko można uznać za utrwalone w orzecznictwie Trybunału. W postanowieniu z 3 maja 2024 r., C-348/23, KCB, MB przeciwko BNP Paribas Bank Polska S.A.³⁷, Trybunał powtórzył, że taka wykładnia prawa krajowego, która uzależniałaby skutki prawne wiążące się ze stwierdzeniem nieważności umowy kredytu w całości od spełnienia warunku zawieszającego w postaci złożenia przez konsumenta oświadczenia w przedmiocie utrzymania tego wyroku, jest niedopuszczalna w świetle art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13. Wydanie postanowienia w odpowiedzi na pytanie prejudycjalne jest w tym kontekście o tyle znaczące, że orzekanie postanowieniem ma miejsce, gdy Trybunał przyjmie, iż odpowiedź na pytanie prejudycjalne można wywieść w sposób jednoznaczny z orzecznictwa³⁸. Oznacza to, że dany pogląd można uznać za utrwalony w judykaturze Trybunału.

W świetle ostatnich orzeczeń Trybunału w sprawach C-140/22 oraz C-348/23 można stwierdzić, że znaczenie złożenia przez konsumenta oświadczenia w przedmiocie utrzymania niedozwolonego postanowienia umownego jest mniejsze, niż mogłaby na to wskazywać uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 7 maja 2021 r. Okoliczność, że niezłożenie przez konsumenta takiego oświadczenia nie uchyla obowiązku wyłączenia przez sąd z urzędu stosowania nieuczciwych warunków umownych, tak aby nie wywierały one wiążących skutków wobec konsumenta, i to nawet w braku stawiennictwa konsumenta, sprawia, że zagadnienia związane z pouczeniem konsumentów o skutkach nieważności umowy, w kontekście ich ewentualnej zgody na postanowienia umowne, ma obecnie, co dostrzega także Sąd Najwyższy, drugorzędne znaczenie³⁹.

Niezależnie od materialnoprawnego aspektu złożenia przez konsumenta oświadczenia w przedmiocie utrzymania niedozwolonego postanowienia umownego, z perspektywy ewentualnej konieczności dostosowania przepisów prawa procesowego dostrzec należy, że realizacja obowiązku poinformowania konsumenta przed ewentualnym złożeniem przez niego takiego oświadczenia o skutkach prawnych stwierdzenia nieważności w całości umowy kredytu wymaga odwołania się do zabiegów dostosowujących instytucje prawa procesowego do nowych funkcji. Dotychczasowe rozważenia wskazują na podjęcie w orzecznictwie krajowym próby znalezienia takich instytucji prawa procesowego cywilnego, które mogą w drodze wykładni przyjaznej prawu Unii służyć realizacji celów wynikających z dyrektywy 93/13. W tym zakresie orzecznictwo odwołuje się do art. 156¹ i 156² k.p.c.

Oba przepisy wprowadzono do Kodeksu postępowania cywilnego nowelizacją z 2019 r.⁴⁰ W ujęciu projektodawcy pierwszy z nich miał prowadzić do wprowadzenia modelu komunikacji między sądem a stronami opartego na dialogu, czego praktyka orzecznicza wcześniej

³⁷ ECLI:EU:C:2024:386 – dalej jako: „wyrok C-348/23”.

³⁸ Wyrok C-348/23, pkt 26.

³⁹ Postanowienie SN z 21 czerwca 2024 r., I CSK 1357/23, LEX nr 3729764.

⁴⁰ Ustawa z 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469) – dalej jako: „nowelizacja z 2019 r.”.

nie wykształciła⁴¹. Niezależnie od motywacji towarzyszącej uchwaleniu tej regulacji, jest ona zorientowana przede wszystkim na nakierowanie przytoczeń faktycznych i prawnych stron na zagadnienia istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, gdy strony toczą spór wokół zagadnień w ocenie przewodniczących nieistotnych⁴². Podkreślić należy, że ani art. 156¹ k.p.c., ani art. 156² k.p.c. nie regulują bezpośrednio kwestii poinformowania stron sporu o konsekwencjach prawnych stwierdzenia abuzywności postanowień umownych. W ujęciu szerszym nie wynika z nich także obowiązek ujawnienia przez sąd, że zamierza uwzględnić z urzędu okoliczności skutkujące odrzuceniem lub oddaleniem powództwa, aby umożliwić stronom wypowiedzenie się co do ich istnienia. Do realizacji obowiązku informacyjnego wywodzi się z dyrektywy 93/13, art. 156¹ k.p.c. może znaleźć zastosowanie jedynie *per analogiam*. Z kolei art. 156² k.p.c. reguluje zakaz zaskakiwania stron podstawą rozstrzygnięcia⁴³, który już wcześniej aprobowano w orzecznictwie⁴⁴. Przepis przewiduje obowiązek uprzedzenia strony o możliwości rozstrzygnięcia sporu na innej podstawie niż przez nią wskazana, w celu umożliwienia stronom ewentualnej modyfikacji ich stanowisk i wskazania odpowiednich dowodów. W zakresie tej regulacji, nawet stosowanej *per analogiam*, nie mieści się udzielenie konsumentowi informacji o konsekwencjach prawnych, które może pociągnąć za sobą usunięcie nieuczciwego warunku umownego.

Niezależnie od tego, które instytucje prawa procesowego mogą stanowić podstawę realizacji obowiązku informacyjnego, już samo wykształcenie w orzecznictwie poglądu aprobującego takie stosowanie regulacji art. 156¹ k.p.c. oraz art. 156² k.p.c., która pozwala na zrealizowanie obowiązku informacyjnego, wskazuje na zdatność instytucji procesowych do ich dostosowania do specyfiki spraw konsumenckich. Jednakże również w tej kategorii sporów udzielanie pouczeń nie powinno polegać na udzielaniu przez sąd pomocy stronie w skutecznej realizacji zgłoszonych roszczeń lub obronie przed nimi⁴⁵. Takiej aktywności od sądu nie wymaga także orzecznictwo Trybunału, w którym wskazuje się na konieczność zrealizowania obowiązku informacyjnego w sposób obiektywny i wyczerpujący⁴⁶.

W konkluzji tej części rozważań należy stwierdzić, że wypracowane w praktyce orzeczniczej kierunki wykładni obowiązującej regulacji prawnoprosesowej przemawiają przeciwko wprowadzeniu odrębnej regulacji służącej jedynie realizacji obowiązku pouczenia

⁴¹ Zob. stanowiska omawiane przez M. Dziurdę, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023, art. 156¹, nb 4.

⁴² Por. M. Dziurda, *Kodeks...*, art. 156¹, nb 7.

⁴³ I. Gromska-Szuster [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 156², nb 2.

⁴⁴ Zob. np. wyrok SN z 19 marca 2015 r., IV CSK 368/14, LEX nr 1657598; uchwała SN z 19 października 2017 r., III CZP 49/17, OSNC 2018, nr 7–8, poz. 71.

⁴⁵ Por. M. Jędrzejewska, K. Weitz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 5, uw. 1.

⁴⁶ Wyrok C-19/20, pkt 97.

konsumenta. Tym bardziej że materialnoprawna doniosłość tej czynności z perspektywy składania przez konsumenta oświadczenia w przedmiocie utrzymania niedozwolonego postanowienia umownego znacząco zmalała w świetle najnowszego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

2. Zarzut zatrzymania

W wyroku z 14 grudnia 2023 r., C-28/22, TL i WE przeciwko Syndykowi masy upadłości Getin Noble Bank S.A., Trybunał rozważał przede wszystkim zagadnienia związane z przedawnieniem roszczeń restytucyjnych powstałych w następstwie nieważności umowy zawierającej niedozwolone postanowienia umowne oraz z prawem zatrzymania⁴⁷. Z perspektywy przedmiotu prowadzonych rozważań istotne jest drugie z tych zagadnień. Trybunał orzekł bowiem, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w związku z zasadą skuteczności stoją na przeszkodzie przyjęciu dopuszczalności powoływania się przez przedsiębiorcę na prawo zatrzymania, jeżeli powoduje to utratę przez konsumenta prawa do uzyskania odsetek za opóźnienie. Nasuwa to pytanie o dopuszczalność i zakres powołania się w toku postępowania na prawo zatrzymania (zarzut zatrzymania), a w konsekwencji uzasadnia rozważenie, czy z rozstrzygnięcia sprawy C-28/22 wynika potrzeba dostosowania regulacji podnoszenia niektórych zarzutów materialnoprawnych w postępowaniu cywilnym. Antycypując wynik dalszych rozważań, należy na to pytanie odpowiedzieć negatywnie.

Kwestia rozstrzygnięta przez Trybunał w wyroku C-28/22 dotyczy zagadnienia materialnoprawnego, jakim jest możliwość skorzystania z zarzutu zatrzymania na gruncie roszczeń wynikających z nieważnej umowy kredytu. Ta niezwykle sporna problematyka, będąca przedmiotem licznych wypowiedzi doktryny i judykatury⁴⁸, pojawiła się na wokandzie Trybunału w związku z pytaniem prejudycjalnym złożonym przez Sąd Okręgowy w Warszawie w sporze między TL i WE a syndykiem masy upadłości Getin Noble Bank S.A. w przedmiocie zwrotu kwot uiszczonych na rzecz banku na podstawie umowy kredytu hipotecznego uznanej za nieważną ze względu na to, że zawierała nieuczciwe warunki. W toku postępowania Sąd Okręgowy powziął wątpliwość dotyczącą realizacji prawa zatrzymania, z którego skorzystanie powoduje, jak wyjaśnił Sąd, ustanie opóźnienia, który to stan jest przesłanką powstania obowiązku zapłaty odsetek.

Rozstrzygając przedstawione wątpliwości, Trybunał przyjął, że skuteczność ochrony wynikającej z dyrektywy 93/13 byłaby osłabiona, gdyby konsumenci „byli narażeni na ryzyko nieotrzymania odsetek za opóźnienie od kwot, które powinny im zostać zwrócone ze

⁴⁷ Zob. szerzej Ł. Węgrzynowski, *Kredyty frankowe: prawo zatrzymania oraz opóźnienie i przedawnienie roszczeń restytucyjnych. Omówienie wyroku TS z dnia 14 grudnia 2023 r., C-28/22 (Getin Noble Bank)*, LEX 2023.

⁴⁸ Zamiast wielu zob. P. Asłanowicz, *Kredyty...*, s. 267 oraz powołane tam wypowiedzi doktryny i judykatury.

względu na nieważność takiej umowy od momentu upływu terminu nałożonego na przedsiębiorcę do wykonania świadczenia, po tym jak przedsiębiorca ten otrzyma wezwanie do zwrotu tych kwot”⁴⁹. Tym samym Trybunał nie zakwestionował w całości możliwości powołania się na prawo zatrzymania, lecz negatywnie ocenił jego skutek w postaci wyłączenia opóźnienia. W piśmiennictwie dostrzeżono, że takie stanowisko osłabia atrakcyjność zarzutu zatrzymania⁵⁰. Zbyt daleko idące wydają się jednak takie próby odczytania wyroku C-28/22, z których wynikałoby, że powołanie się przez przedsiębiorcę na prawo zatrzymania jest w sprawach kredytów waloryzowanych do waluty obcej całkowicie wyłączone.

Odnutowania wymaga jednak dalsze ograniczenie możliwości powołania się na prawo zatrzymania przedstawione przez Trybunał w postanowieniu z 8 maja 2024 r., C-424/22, WN przeciwko Santander Bank Polska S.A.⁵¹. Trybunał ocenił bowiem jako niedopuszczalną taką wykładnię, zgodnie z którą powołanie się przez bank na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od banku, od równoczesnego zaofiarowania przez rzeczonego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tego banku przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy. Taki kierunek orzecznictwa Trybunału znacząco ogranicza skuteczność powoływania się przez banki na zarzut zatrzymania, nie wprowadzając jednak takich ograniczeń dla konsumentów w sprawach, w których ci ostatni zostaliby pozwani o zwrot kapitału. Orzecznictwo dotyczące prawa zatrzymania ma istotne konsekwencje dla dokonywania przez sąd w jednym postępowaniu roszczeń konsumentów oraz banku. Z samych tych orzeczeń nie wynika jednak konieczność wprowadzenia do polskiego prawa procesowego regulacji szczególnych dotyczących zarzutu zatrzymania. Zarówno wyrok C-28/22, jak i postanowienie C-424/22 koncentrują się na materialnoprawnych aspektach zarzutu zatrzymania.

Jedynie na marginesie prowadzonych rozważań należy dostrzec, że z problematyką zarzutu zatrzymania łączą się także doniosłe kwestie procesowe, które nie są podejmowane w orzecznictwie Trybunału. Wynikają one z konieczności rozróżnienia zarzutu zatrzymania rozumianego jako zarzut procesowy o charakterze informacyjnym, w którym dochodzi do powołania się na oświadczenie materialnoprawne o zatrzymaniu złożone poza postępowaniem cywilnym, od zarzutu zatrzymania o charakterze konstytutywnym, w którym łączy się oświadczenie materialnoprawne z zarzutem procesowym. W razie zgłoszenia drugiego z tych zarzutów, a więc dokonania w procesie oświadczenia o zatrzymaniu, powstaje wątpliwość, czy pełnomocnictwo procesowe obejmuje z mocy samego prawa umocowanie do

⁴⁹ Wyrok C-28/22, pkt 86.

⁵⁰ Ł. Węgrzynowski, *Kredyty...*

⁵¹ ECLI:EU:C:2024:398 – dalej jako: „wyrok C-424/22”.

składania oraz przyjmowania takich oświadczeń materialnoprawnych. Kwestia ta nie jest oceniana jednolicie w orzecznictwie⁵². Analogiczny problem dotyczy zarzutu potrącenia⁵³. Chociaż konieczność rozstrzygnięcia tych wątpliwości nie wynika z orzecznictwa Trybunału, uzasadnione jest rozstrzygnięcie o umocowaniu pełnomocników procesowych do składania i przyjmowania oświadczeń materialnoprawnych, które łączą się z dokonywanymi przez nich czynnościami procesowymi.

3. Interes prawny jako przesłanka powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa

W wyroku z 23 listopada 2023 r., C-321/22, ZL, KU i KM przeciwko Provident Polska S.A.⁵⁴, Trybunał odpowiedział na pytanie prejudycjalne dotyczące rozumienia interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie w sprawach konsumenckich. O rozstrzygnięcie tej kwestii wystąpił Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie, który rozpoznawał powództwo konsumentów-pożyczkobiorców o stwierdzenie bezskuteczności wobec nich warunków zawartych w łączących te osoby z pozwanym przedsiębiorcą umowach o kredyt konsumencki. Istotna była przy tym okoliczność, że powodowie przed wszczęciem postępowania zapłacili już pewne kwoty w wykonaniu zobowiązaniu. Zarazem w toku postępowania pozwany wystąpił wobec każdego z powodów z powództwem wzajemnym, domagając się zasądzenia niezapłaconych części kosztów i prowizji przewidzianych w umowie. W tym stanie rzeczy Sąd Rejonowy powziął wątpliwość, czy powodowie mają interes prawny w powództwie o ustalenie.

Źródłem wątpliwości Sądu Rejonowego była przyjęta przez ten sąd wykładnia art. 189 k.p.c., zgodnie z którą naruszenie prawa podlegającego ochronie powoduje powstanie roszczenia o świadczenie, co sprawia, że powód może być pozbawiony interesu prawnego w domaganiu się ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa⁵⁵. U podstaw tego poglądu znajduje się tradycyjnie przyjmowane stanowisko co do funkcji powództwa o ustalenie jako odrębnej wobec żądania zasądzenia świadczenia lub ukształtowania stosunku prawnego lub prawa formy ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym. Powództwo o ustalenie stwarza stronom możliwość prewencyjnego przesądzenia istnienia lub nieistnienia stosun-

⁵² Zamiast wielu zob. P. Aślanowicz, *Kredyty...*, s. 282 i powołane tam orzecznictwo.

⁵³ Zamiast wielu zob. Ł. Błaszczak, *Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203¹ Kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowanie pełnomocnictwem materialnym*, „Palestra” 2021, nr 10, s. 103 i n. Por. jednak uchwałę SN z 2 lipca 2024 r., III CZP 2/24, OSNC 2025, nr 3, poz. 27, w której przyjęto, że dla skuteczności podniesienia zarzutu potrącenia na podstawie art. 203¹ k.p.c. i odbioru takiego oświadczenia wystarczające jest pełnomocnictwo procesowe.

⁵⁴ ECLI:EU:C:2023:911 – dalej jako: „wyrok C-321/22”; zob. też A. Wiewiórowska-Domagalska, *Trzy pytania na tle abuzywności. Glosa do wyroku TS z dnia 23 listopada 2023 r., C-321/22 (Provident Polska)*, LEX 2023.

⁵⁵ Wyrok C-321/22, pkt 36–38.

ku prawnego lub prawa w celu usunięcia stanu niepewności prawa i stworzenia stabilnej podstawy dla dalszych relacji między stronami⁵⁶. Ograniczeniem w korzystaniu z tej formy ochrony prawnej jest przesłanka interesu prawnego, która limituje skorzystanie z niej, gdy wytaczając inne powództwo, powód może uzyskać to wszystko, do czego zmierza powództwo o ustalenie, z uwzględnieniem charakteru prawnego i skutków wyroku uwzględniającego takie powództwo. Tym samym o potrzebie skorzystania z powództwa o ustalenie decyduje obiektywnie istniejąca potrzeba ochrony sfery prawnej powoda⁵⁷. Oznacza to, że ocena interesu prawnego wymaga uwzględnienia okoliczności konkretnego wypadku⁵⁸, co uszło, jak się wydaje, uwadze Sądu Rejonowego, który przedstawił taką wykładnię art. 189 k.p.c., zgodnie z którą sam fakt, że powód może wytoczyć powództwo o zasądzenie świadczenia lub że pozwany skierował przeciwko niemu pozew wzajemny, pozbawia interesu prawnego w wytoczeniu powództwa o ustalenie. Takie konsekwencje przyjętej w orzecznictwie wykładni art. 189 k.p.c. kwestionował rząd polski⁵⁹. Nie wdając się w tym miejscu prowadzonych rozważań w ocenę prawidłowości przedstawionego przez Sąd Rejonowy kierunku wykładni art. 189 k.p.c.⁶⁰, należy zaznaczyć, że odpowiadając na pytanie prejudycjalne, Trybunał nie dokonuje wykładni prawa krajowego i opiera się na wskazówkach przedstawionych przez sąd odsyłający⁶¹.

Ustosunkowując się do pytania o wykładnię interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie, Trybunał stwierdził, że oddalenie powództwa konsumenta z uwagi na brak interesu prawnego i obciążenie go kosztami postępowania stanowiłoby źródło zbędnej złożoności, uciążliwości, kosztów i wreszcie niepewności prawnej, gdy wziąć pod uwagę, że konsument byłby w takim wypadku zmuszony do wystąpienia z innym powództwem, co mogłoby zniechęcić go do dochodzenia praw wywodzonych z dyrektywy 93/13⁶². Zdaniem Trybunału taka wykładnia naruszałaby zasadę skuteczności. Do naruszenia tej zasady nie dochodzi jednak z uwagi na samo istnienie wymagania interesu prawnego jako przesłanki wystąpienia z powództwem⁶³, lecz ze względu na skutek, jaki może dla konsumenta wywołać konieczność wszczęcia kolejnego postępowania. Ryzyko zniechęcenia konsumenta do

⁵⁶ Wyrok SN z 25.02.2022 r., II CSKP 87/22, OSNC-ZD 2023, nr 2, poz. 21.

⁵⁷ T. Żyznowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 198, uw. 7; zob. też T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 26; E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1982, s. 48.

⁵⁸ Por. uchwała SN z 17 grudnia 1993 r., III CZP 171/93, OSNC 1994, nr 7–8, poz. 149; zob. też postanowienie SN z 29 września 2023 r., I CSK 212/23, LEX nr 3612253.

⁵⁹ Wyrok C-321/22, pkt 73.

⁶⁰ Kwestia ta omawiana jest w końcowej części rozważań dotyczących wyroku C-321/22, ponieważ determinuje ocenę wpływu tego wyroku na polskie prawa procesowe.

⁶¹ Wyrok C-321/22, pkt 74.

⁶² Wyrok C-321/22, pkt 74 i 76.

⁶³ Wyrok C-321/22, pkt 68.

dochodzenia ochrony prawnej Trybunał zidentyfikował w dwóch przypadkach, na które wskazywał Sąd Rejonowy. Po pierwsze, gdy konsumentowi, który wystąpił z powództwem o ustalenie nieistnienia zobowiązania, przysługuje powództwo o zwrot nienależnego świadczenia, w ramach którego mógłby uzyskać zasądzenie zwrotu kwot zapłaconych w wykonaniu spornego zobowiązania⁶⁴. Po drugie, gdy uznać, że do utraty interesu prawnego dochodzi wraz z wytoczeniem przez pozwanego powództwa wzajemnego o zapłatę kwoty wynikającej ze zobowiązania, którego nieistnienie chce ustalić konsument⁶⁵. W konsekwencji Trybunał orzekł, że art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 sprzeciwia się takiej wykładni art. 189 k.p.c., która przyjmowałaby, że konsument nie ma interesu prawnego w domaganiu się stwierdzenia bezskuteczności nieuczciwego warunku w umowie zawartej z przedsiębiorcą, jeżeli konsumentowi przysługuje powództwo o zwrot nienależnego świadczenia, lub gdy może on powołać się na tę bezskuteczność w ramach obrony przed powództwem wzajemnym.

W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że wyrok C-321/22 stanowi przykład napięć, jakie występują między celem prawa procesowego w ograniczeniu liczby spraw rozpoznawanych przez sąd a zasadą skuteczności na tle dyrektywy 93/13. Dylemat ma sprowadzać się do tego, czy przepisy krajowe pozwalają na skuteczne dochodzenie praw konsumenta wywodzonych z dyrektywy 93/13, czy też stwarzają bariery w ich dochodzeniu, jak miałyby to mieć miejsce w wypadku wymagania interesu prawnego jako przesłanki powództwa o ustalenie⁶⁶. Wydaje się, że taka interpretacja rozstrzygnięcia sprawy C-321/22 pozostaje zdeterminowana wykładnią art. 189 k.p.c. przedstawioną przez sąd odsyłający.

Do odmiennych wniosków prowadzi jednak uwzględnienie orzecznictwa Sądu Najwyższego, w którym utrwalone jest stanowisko, że interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. należy postrzegać elastycznie, z uwzględnieniem celowościowej wykładni tego pojęcia, szeroko pojmowanego dostępu do sądów oraz konkretnych okoliczności sprawy⁶⁷. W szczególności, nie tylko na tle spraw konsumenckich, podkreśla się, że powód zachowuje interes prawny w zgłoszeniu powództwa o ustalenie nieistnienia (nieważności) stosunku prawnego, jeżeli mimo przysługującego mu powództwa o oświadczenie ze spornego stosunku prawnego wynikają inne, dalej idące skutki, których dochodzenie w drodze powództwa o zapłatę nie jest możliwe lub aktualne. Z kolei na tle spraw konsumenckich Sąd Najwyższy przyjmuje, że możliwość dochodzenia roszczenia o zwrot zapłaconych rat kredytu nie usuwa interesu prawnego w żądaniu ustalenia nieistnienia stosunku prawnego w związku z nieważnością umowy kredytu. Dostrzega się bowiem, że wyrok zasądzający świadczenie

⁶⁴ Wyrok C-321/22, pkt 71.

⁶⁵ Wyrok C-321/22, pkt 72.

⁶⁶ Zob. też A. Wiewiórowska-Domagalska, *Trzy pytania...*

⁶⁷ Zob. m.in. uchwała SN z 17 grudnia 1993 r., III CZP 171/93; uchwała SN (7) z 20 października 2015 r., III CZP 27/15, OSNC 2016, nr 3, poz. 31; wyroki SN z 2 lipca 2015 r., V CSK 640/14, LEX nr 1766003; postanowienie SN z 29 września 2023 r., I CSK 212/23.

restytucyjne na rzecz kredytobiorcy nie rozstrzygałby – ze skutkiem wynikającym z art. 365 § 1 k.p.c. – czy stosunek kredytu został ważnie zawiązany⁶⁸. W takich stanach faktycznych pełne zaspokojenie interesu prawnego przynosi powództwo o ustalenie, niezależnie od tego, czy konsument dochodzi jednocześnie zasądzenia świadczenia.

Dotychczasowe rozważania prowadzą do wniosku, że wspomniane założenie o niedokonywaniu przez Trybunał samodzielnej wykładni prawa krajowego i kierowania się wskazówkami udzielonymi przez sąd odsyłający wpływa na możliwość przyjęcia orzecznictwa Trybunału jako podstawy lub uzasadnienia dla wprowadzania zmian w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. Tezy zawarte w tym orzecznictwie są bowiem formułowane na podstawie stanowiska przedstawionego w pytaniu prejudycjalnym. Od sposobu ujęcia pytania sądu krajowego nie można zatem abstrahować w ocenie rozstrzygnięć Trybunału.

W związku z powyższym brak jest podstaw do ingerencji ustawodawcy w dopuszczalność i przesłanki wytoczenia powództwa o ustalenie w sprawach konsumenckich. W szczególności rozstrzygnięcie sprawy C-321/22 nie powinno służyć do uzasadnienia wyłączenia wymagania interesu prawnego w tej kategorii spraw. Ciężar należy położyć na prawidłową wykładnię tego wymagania i ocenę jego spełnienia w okolicznościach konkretnej sprawy. Schematyczne przyjęcie, że tam gdzie konsument może wytoczyć powództwo o zasądzenie świadczenia, to traci interes prawny w domaganiu się ustalenia, nie znajduje oparcia nie tylko w wykładni zaprezentowanej w referowanym wyroku Trybunału, lecz także orzecznictwie Sądu Najwyższego, które podkreśla konieczność uwzględnia, które z powództw w danym wypadku zapewnia pełniejszą ochronę praw stron. Takie podejście znajduje obecnie odzwierciedlenie w przywołanych orzeczeniach Sądu Najwyższego, które jednoznacznie dopuszczają wystąpienie w sprawach konsumenckich jednocześnie z powództwem o ustalenie oraz o zasądzenie świadczenie.

4. Zabezpieczenia powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa przez zawieszenie spłaty rat kredytu wynikającego z umowy objętej żądaniem

W wyroku z 15 czerwca 2023 r., C-287/22, YQ i RJ przeciwko Getin Noble Bank S.A.⁶⁹, Trybunał rozważył kwestię udzielenia zabezpieczenia przez zawieszenie spłaty rat miesięcznych wynikających z objętej sporem umowy kredytu. W stanie faktycznym sprawy konsumentci wytoczyli przed Sądem Okręgowym w Warszawie powództwo o stwierdzenie nieważności umowy kredytu oraz o zasądzenie kwoty pieniężnej odpowiadającej sumie rat miesięcznych

⁶⁸ Zamiast wielu zob. wyrok SN z 28 lipca 2023 r., II CSKP 611/22, LEX nr 3605020; postanowienie SN z 28 lipca 2023 r., I CSK 4275/22, LEX nr 3588688.

⁶⁹ ECLI:EU:C:2023:491; zob. też A. Wiewiórowska-Domagalska, *Zawieszenie spłaty rat kredytu frankowego na czas trwania procesu. Glosa do wyroku TS z dnia 15 czerwca 2023 r., C-287/22 (Getin Noble Bank)*, LEX 2023.

uiszczonych do dnia wytoczenia powództwa. Wraz z powództwem, konsumenci wnieśli o udzielenie zabezpieczenia przez, po pierwsze, wstrzymanie obowiązku dokonywania spłat rat przewidzianych w zakwestionowanej umowie, zakazanie pozwanemu Bankowi złożenia oświadczenia o wypowiedzeniu umowy oraz umieszczenia w Biurze Informacji Gospodarczej informacji o niedokonywaniu przez powodów w postępowaniu głównym spłaty kredytu do dnia zakończenia postępowania. Sąd pierwszej instancji oddalił wniosek o udzielenie zabezpieczenia, wskazując, że konsumenci nie uprawdopodobnili interesu prawnego. Orzeczenie to powodowie zaskarżyli tzw. zażaleniem poziomym do Sądu Okręgowego w Warszawie, który powziął wątpliwość w zakresie dopuszczalności udzielenia zabezpieczenia przez zawieszenie do czasu wydania ostatecznego orzeczenia w przedmiocie unieważnienia umowy wynikającego z niej obowiązku spłaty miesięcznych rat kredytu. Sąd ten zwrócił uwagę, że w praktyce orzeczniczej takie wnioski o zabezpieczenie uwzględniane są stosunkowo rzadko. Przedstawiając różne argumenty za odmową udzielenia zabezpieczenia w rozważany sposób, Sąd Okręgowy podkreślił, że uznaje takie zabezpieczenie za niezbędne dla zapewnienia pełnej skuteczności przyszłego orzeczenia co do istoty.

Trybunał w pierwszej kolejności podkreślił, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 wymagają, aby sąd krajowy miał możliwość zarządzenia środka tymczasowego (udzielenia zabezpieczenia), jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia pełnej skuteczności przyszłego orzeczenia w odniesieniu do nieuczciwego charakteru warunków umownych. W tym zakresie, niezależnie od krajowej regulacji prawa procesowego, na państwach członkowskich spoczywa ciężar zapewnienia, aby krajowe przepisy procesowe nie czyniły niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym stosowanie prawa Unii, co dotyczy także wykładni sądowej tych przepisów⁷⁰. Czyniąc to założenie punktem wyjścia dalszych rozważań, Trybunał odniósł się do przedstawionych przez Sąd Okręgowy kierunków wykładni art. 730¹ i art. 755 § 2¹ k.p.c. W tym zakresie Trybunał odnotował, że Kodeks postępowania cywilnego pozwala polskiemu sądowi, przed którym toczy się postępowanie w sprawie stwierdzenia nieważności umowy ze względu na nieuczciwy charakter zawartego w niej warunku umownego, na zarządzenie środków tymczasowych.

Odnosząc powyższe założenia do przedstawionego stanu faktycznego, Trybunał stwierdził, że oddalenie wniosku o zastosowanie środka tymczasowego mającego na celu zawieszenie spłaty rat miesięcznych należnych uczyniłoby przynajmniej w części nieskutecznym ostateczne orzeczenie stwierdzające nieważność umowy. Wynika to z orzekania przez sąd co do roszczeń objętych pozwem, przy czym możliwość jego rozszerzenia poddana jest ograniczeniom, co w ocenie Trybunału powoduje, że jedynie część zapłaconej przez konsumenta kwoty może być przedmiotem ostatecznego rozstrzygnięcia. Na tej podstawie Trybunał ustalił, że

⁷⁰ Wyrok C-287/22, pkt 45.

w braku udzielenia zabezpieczenia przez zawieszenie obowiązku spłaty miesięcznych rat orzeczenie stwierdzające nieważność umowy i nakazujące zwrot kwot już zapłaconych nie pozwoliłoby na osiągnięcie celu dyrektywy 93/13 polegającego na przywróceniu o poprzedniej sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta. W konsekwencji Trybunał orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie takiej wykładni przepisów o postępowaniu zabezpieczającym, zgodnie z którą sąd krajowy może oddalić wniosek o udzielenie zabezpieczenia przez zawieszenie spłat kredytu należnych na podstawie umowy zawierającej niedozwolone postanowienia, gdy zastosowanie takiego środka tymczasowego jest konieczne dla zapewnienia pełnej skuteczności orzeczenia⁷¹.

Rozważając wpływ referowanego orzeczenia na polskie prawo procesowe, należy wziąć pod uwagę, że Trybunał rozstrzygnął w nim o dopuszczalności udzielenia zabezpieczenia powództwa o ustalenie co najmniej w sprawach kredytów waloryzowanych do waluty obcej. Dostrzec zatem należy, że dopuszczalność udzielenia zabezpieczenia w sprawach o ustalenie przeszła w doktrynie i judykaturze istotną ewolucję.

W przedwojennej doktrynie zdecydowanie dominowało stanowisko, w którym zabezpieczenie roszczenia mogło być udzielone tylko w przypadku roszczenia, które nadaje się do egzekucji⁷². Takie stanowisko znalazło potwierdzenie w uchwale Sądu Najwyższego z 4 grudnia 1958 r., IV CO 22/58⁷³, w której Sąd Najwyższy uznał za dopuszczalne zabezpieczenie tylko takich roszczeń, które nadają się do egzekucji sądowej. Dopiero po wejściu w życie obowiązującego Kodeksu postępowania cywilnego stanowisko to zaczęło ulegać zmianie. Jednakże na zmianę dominującego stanowiska wpłynęła dopiero nowelizacja z 2004 r.⁷⁴, w której zmieniono brzmienie art. 730 k.p.c. w taki sposób, że przepis odnosi się do udzielenia zabezpieczenia w każdej sprawie cywilnej podlegającej rozpoznaniu przez sąd powszechny, a nie jedynie w odniesieniu do roszczenia zdadnego do egzekucji sądowej. Wraz z tą nowelizacją w doktrynie częściej wyrażany jest pogląd o dopuszczalności udzielenia zabezpieczenia powództwa o ustalenie istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa⁷⁵. W takim wypadku celem zabezpieczenia jest zapewnienie skuteczności orzeczenia, gdy to nie nadaje się do egzekucji.

Jednocześnie z rozstrzygnięcia sprawy C-287/22 wynika konieczność takiej wykładni przesłanki interesu prawnego (art. 730¹ k.p.c.), zgodnie z którą sąd powinien wziąć pod uwagę dwa elementy. Po pierwsze, czy istnieją wystarczające przesłanki wskazujące na to,

⁷¹ Wyrok C-287/22, pkt 61.

⁷² F. Kruszelnicki, *Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego*, Warszawa 1934, s. 219–221; M. Allerhand [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, cz. 2, *Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające*, red. M. Allerhand, Lwów 1933, s. 620–623.

⁷³ OSNCK 1961, nr 2, poz. 34.

⁷⁴ Ustawa z 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 172, poz. 1804).

⁷⁵ Zob. np. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część Druga. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, LEX 2009, art. 730, uw. 6.

że rozpatrywane warunki umowne są nieuczciwe, i że zwrot kwot zapłaconych przez danego konsumenta na podstawie rozpatrywanej w postępowaniu głównym umowy kredytu jest w ten sposób prawdopodobny⁷⁶. Po drugie, czy w braku zarządzenia środków tymczasowych zmierzających do zawieszenia spłaty rat miesięcznych należnych na podstawie tej umowy nie można zagwarantować pełnej skuteczności orzeczenia⁷⁷. Mając na uwadze linię orzeczniczą wskazującą na brak możliwości dalszego obowiązywania umów kredytu waloryzowanego do waluty obcej ze względu na zawarte w nim niedozwolone postanowienia umowne, w piśmiennictwie zauważono, że Trybunał tylko pozornie pozostawił sądom krajowym pole manewru w ocenie tej przesłanki, gdyż w istocie brak udzielenia zabezpieczenia w sprawie frankowej uniemożliwia przywrócenie sytuacji prawnej i faktycznej, jaka istniałaby w braku postanowienia abuzywnego⁷⁸.

W świetle powyższych rozważań przyjęcie przez Trybunał, że udzielenie zabezpieczenia jest dopuszczalne w odniesieniu do żądania stwierdzenia nieważności umowy kredytu ze względu na zawarty w niej nieuczciwy warunek, nie wymaga wprowadzenia zmian w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego. Taka zmiana nie jest konieczna także w zakresie, w którym Trybunał wskazuje na dopuszczalność udzielenia zabezpieczenia przez zawieszenie spłaty rat wynikających z umowy kredytu. W tym zakresie art. 755 § 1 k.p.c. pozwala sądowi na udzielenie zabezpieczenia w taki sposób, jaki stosownie do okoliczności uzna za odpowiedni. Pozwala to w sposób elastyczny wybrać taki sposób zabezpieczenia, który będzie pozwalał na realizację celów dyrektywy 93/13, do których odwołano się w wyroku C-287/22⁷⁹.

5. Związanie uznaniem niedozwolonego charakteru postanowienia umownego wpisanego do rejestru klauzul niedozwolonych

W praktyce orzeczniczej wątpliwości nasuwa zakres związania sądu dokonaną przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów kontrolą abstrakcyjną postanowienia umowny uznanej za niedozwoloną i wpisaną do rejestru prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Podstawę dla przyjęcia rozszerzonej mocy wiążącej stanowił, obecnie uchylony, art. 479⁴³ k.p.c. Przepis znajduje jednak zastosowanie w odniesieniu do postanowień wzorców umów, które zostały wpisane do rejestru, nie dłużej niż przez 10 lat od dnia wejścia w życie ustawy z 5 sierpnia 2015 r. uchylającej tę regulację⁸⁰. Na tle tej regu-

⁷⁶ Wyrok C-287/22, pkt 60.

⁷⁷ Wyrok C-287/22, pkt 60.

⁷⁸ A. Wiewiórowska-Domagalska, *Zawieszenie...*

⁷⁹ Zob. też M. Matusiak-Frącczak, *Zabezpieczenie roszczenia w sprawach o kredyt frankowy po wyroku Trybunału Sprawiedliwości w sprawie C-287/22 YQ i RJ v. Getin Noble Bank S.A.*, „Palestra” 2024, nr 1, s. 57 i n.

⁸⁰ Por. art. 9 ustawy z 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1634).

lacji Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 20 listopada 2015 r., III CZP 17/15⁸¹, przyjął, że moc wiążąca wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza powództwo o uznanie za niedozwolone postanowienia tej samej treści normatywnej, stosowanego przez przedsiębiorcę pozwanego w sprawie, w której wydano ten wyrok, lecz nie obejmuje postanowień tej samej treści normatywnej stosowanych przez przedsiębiorcę niebędącego pozwanym w sprawie, w której wydano taki wyrok. O ile zatem dla oceny mocy wiążącej istotne jest przede wszystkim to, czy niedozwolone postanowienie umowne stosowane jest przez przedsiębiorcę, przeciwko któremu prowadzone było postępowanie, zakończone uznaniem jej za niedozwolone postanowienie, o tyle w praktyce podejmowane są próby korzystania z rejestru jako podstawy ustalenia, że także stosowane przez innych przedsiębiorców warunki umowne, odpowiadające w swej treści tym wpisanym do rejestru, są nieuczciwe. Kwestii tej dotyczył wyrok TS z 21 września 2023 r., C-139/22, AM i PM przeciwko mBankowi S.A.⁸²

Pytanie prejudycjalne zostało sformułowane na kanwie sporu, w którym do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone były wpisane postanowienia umowne analogiczne do tych zawartych w kwestionowanej przez konsumentów umowie z bankiem⁸³. W tym stanie rzeczy rozpoznający sprawę Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie zwrócił się do Trybunału o rozstrzygnięcie, jakie znaczenie ma ten fakt dla ustalenia, że dana klauzula stanowi niedozwolone postanowienie umowne, bez konieczności badania i ustalania okoliczności zawarcia tej umowy.

Przypomniawszy treść art. 3 ust. 1, art. 7 ust. 1 oraz art. 8 dyrektywy 93/13, Trybunał zauważył, że ustalenie nieuczciwego charakteru warunku umownego na podstawie porównania jego treści z treścią postanowienia wpisanego do rejestru klauzul niedozwolonych pozwala w szybki sposób doprowadzić do tego, aby nieuczciwe warunki stosowane w wielu umowach przestały wywoływać skutki wobec konsumentów będących stronami tych umów. Jednocześnie Trybunał zauważył, że stosowanie takiego mechanizmu jak rejestr klauzul niedozwolonych zakłada dokonanie przez sąd oceny równoważności spornego postanowienia umownego z postanowieniem wzorca umowy uznawanym za niezgodne z prawem i wpisanym do tego rejestru⁸⁴. Daje to przedsiębiorcy możliwość zakwestionowania takiej równoważności zwłaszcza pod kątem tego, czy dane postanowienie umowne jest identyczne, w szczególności w świetle skutków, jakie wywołuje, z postanowieniem wpisanym do rejestru. Akcentując tę kwestię, Trybunał wskazał także, że sąd krajowy jest zobowiązany do poinformowania stron sporu o takiej ocenie i wezwania ich do kontradyktoryjnego przedyskutowania tej oceny⁸⁵.

⁸¹ OSNC 2016, nr 4, poz. 40.

⁸² ECLI:EU:C:2023:692 – dalej jako: „wyrok C-139/22”.

⁸³ Wyrok C-139/22, pkt 24.

⁸⁴ Wyrok C-139/22, pkt 44.

⁸⁵ Wyrok C-139/22, pkt 45.

Przy takich założeniach Trybunał orzekł, że przywołane przepisy dyrektywy nie stanowią przeszkody dla przyjęcia, iż warunek umowny, który nie był indywidualnie negocjowany, został uznany przez właściwe organy krajowe za nieuczciwy z tego tylko powodu, że jego treść jest równoznaczna z treścią postanowienia wzorca umowy wpisanego do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych⁸⁶.

Zakresu, w którym sądy mogą dokonywać oceny postanowień umowy przez ich porównanie z postanowieniami wpisanymi do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych, dotyczył także wyrok Trybunału z 18 stycznia 2024 r., C-531/22, Getin Noble Bank S.A. i inni przeciwko TL⁸⁷. W tym wypadku pytanie prejudycjalne dotyczyło dokonania przez sąd ustaleń na podstawie wpisu postanowienia umownego dotyczącego innego przedsiębiorcy niż ten, będący stroną toczącego się postępowania. Zwracający się o rozstrzygnięcie tej kwestii, Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia przyjął bowiem, że treść rozpatrywanego przez niego postanowienia umownego jest jednakowa pod względem sensu i skutków, które wywołuje dla konsumentów, z postanowieniem wpisanym do rejestru. Odpowiadając na to pytanie, Trybunał uznał za dopuszczalną na gruncie dyrektywy 93/13 taką wykładnię, przedstawioną przez Sąd Rejonowy, zgodnie z którą wpis warunku umowy do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych powoduje uznanie tego warunku za nieuczciwy w każdym postępowaniu z udziałem konsumenta, w tym także wobec przedsiębiorcy innego niż ten, przeciwko któremu toczyło się postępowanie o wpis rzeczzonego warunku do tego rejestru krajowego, i gdy ów warunek nie ma takiego samego brzmienia jak warunek wpisany do wspomnianego rejestru, ale posiada taki sam sens i wywołuje jednakowe skutki wobec danego konsumenta⁸⁸. Podobnie jednak jak w sprawie C-139/22 Trybunał podkreślił, że sąd jest co do zasady zobowiązany do poinformowania stron sporu o tej ocenie i wezwania ich do kontradyktoryjnego przedyskutowania tej oceny⁸⁹. Pozwala to przyjąć, że Trybunał nie zakłada, iż wpisanie danego postanowienia wiąże sąd, lecz że może stanowić podstawę dokonywanej oceny przy założeniu, że przedsiębiorca będzie miał możliwość zakwestionowania równoważności postanowienia wpisanego do rejestru z tym umieszczonym w umowie łączącej go z konsumentem.

Już tylko ubocznie pozostaje dostrzec, że przedstawione orzeczenia nie rozstrzygają innego ujawnionego w praktyce orzeczniczej problemu powstającego na tle uchylonego art. 479⁴³ k.p.c. Niejednolicie ocenia się bowiem, czy dokonując incydentalnej kontroli abuzywności postanowienia wpisanego do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone, sąd w postępowaniach z udziałem tego przedsiębiorcy powinien stosować art. 479⁴³

⁸⁶ Wyrok C-139/22, pkt 46.

⁸⁷ ECLI:EU:C:2024:58 – dalej jako: „wyrok C-531/22”.

⁸⁸ Wyrok C-531/22, pkt 78.

⁸⁹ Wyrok C-531/22, pkt 73.

k.p.c. Problem dotyczy więc tego, czy sąd, dokonując oceny *ad hoc*, jest związany wynikiem wcześniejszej kontroli abstrakcyjnej skutkującej wpisem takiego postanowienia do rejestru.

W orzecznictwie, jak zauważa P. Asłanowicz, ukształtowały się w tym zakresie trzy kierunki wykładni. Pierwszy, odwołuje się do wspomianej regulacji przejściowej jako podstawy przyjęcia, że „w przypadku istnienia prawomocnego wyroku uznającego określone postanowienie wzorca za niedozwolone, w procesie obejmującym incydentalną kontrolę wzorca, toczącym się pomiędzy przedsiębiorcą, który był pozwanym w sprawie o uznanie postanowienia za niedozwolone, a podmiotem, który jako konsument zawarł z nim umowę, sąd nie powinien już oceniać, czy określone postanowienie jest niedozwolone, gdyż kwestia ta została rozstrzygnięta i rozstrzygnięcie w tej mierze ma charakter wiążący”⁹⁰. Stanowisko, określane jako pośrednie, przyjmuje natomiast, że dopuszczalna jest samodzielna ocena przez sąd, czy takie postanowienie nie zostało indywidualnie uzgodnione z konsumentem⁹¹. Z kolei w myśl trzeciego kierunku wykładni niedopuszczalne jest automatyczne przeniesienie oceny abuzywności w wyniku kontroli abstrakcyjnej, a moc wiążąca takiego wyroku nie rozciąga się na postanowienia konkretnej umowy łączącej przedsiębiorcę z konsumentem⁹². Takie podejście nie oznacza jednak, że sąd powinien ignorować fakt wpisania danego postanowienia umownego do rejestru, lecz że sam ten fakt nie wyłącza potrzeby dokonania przez sąd indywidualnej oceny konkretnego postanowienia umownego, nawet jeśli z wysokim prawdopodobieństwem wynik takiej oceny będzie prowadził do wniosku, że dany warunek umowny jest nieuczciwy⁹³. Z takim podejściem nie jest sprzeczna wykładnia prezentowana w wyrokach w sprawach C-139/22 oraz C-531/22. Z orzeczeń tych nie wynika bowiem konieczność przyjęcia rozszerzonej mocy wiążącej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone w sporach z udziałem innych przedsiębiorców niż ten pozwany lub o innym przedmiocie, a więc gdy ocena dokonywana jest incydentalnie w odniesieniu do postanowienia zawartego w konkretnej umowie.

6. Stwierdzenie niedozwolonego charakteru postanowień umownych w toku postępowania egzekucyjnego

W orzecznictwie Trybunału utrwalone jest stanowisko, że sąd krajowy ma obowiązek uwzględniać z urzędu abuzywny charakter postanowienia umownego, nawet jeśli na taki charakter nie powołał się konsument. Jedyne warunki, jaki się temu stawia, jest dysponowanie przez sąd w materiale procesowym informacjami co do okoliczności faktycznych i prawnych niezbędnych do stwierdzenia niedozwolonego charakteru danego postanowie-

⁹⁰ P. Asłanowicz, *Kredyty...*, s. 84.

⁹¹ P. Asłanowicz, *Kredyty...*, s. 85.

⁹² P. Asłanowicz, *Kredyty...*, s. 85–87.

⁹³ Por. P. Asłanowicz, *Kredyty...*, s. 87.

nia⁹⁴. Konsekwencje tego stanowiska dla krajowego prawa procesowego są daleko idące i ujawniły się jak dotąd przede wszystkim w postępowaniach *ex parte* oraz postępowaniach zaocznych⁹⁵. W jednym z ostatnich orzeczeń Trybunał podjął to zagadnienie w odniesieniu do postępowania egzekucyjnego.

We wspomnianym już wyroku C-531/22 Trybunał rozważał, czy sąd sprawujący nadzór nad postępowaniem egzekucyjnym prowadzonym na podstawie prawomocnego nakazu zapłaty może z urzędu stwierdzić abuzywność postanowienia umowy zawartej z konsumentem. Kwestia ta została przedstawiona przez Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia, który sprawował nadzór nad komornikiem prowadzącym egzekucję na podstawie tytułu wykonawczego w postaci dwóch nakazów zapłaty wydanego w elektronicznym postępowaniu upominawczym i zaopatrzonego w klauzulę wykonalności. W elektronicznym postępowaniu upominawczym bank powołał się na umowę kredytu, której nie załączył do pozwu, ponieważ ani przepisy regulujące to postępowanie, ani właściwości systemu obsługującego to postępowanie nie pozwalają na przedstawienie dowodów. W tym stanie rzeczy Sąd Rejonowy był pierwszym sądem, któremu przedstawiono umowy kredytu rozpatrywane w postępowaniu głównym. Sąd ten powziął wątpliwość co do charakteru zawartych w tej umowie postanowień i w konsekwencji ważności samej umowy, a zarazem możliwości uwzględnienia tej kwestii z uwagi na korzystanie przez nakaz zapłaty z mocy wiążącej i powagi rzeczy osądzonej.

Rozstrzygając przedstawione zagadnienie, Trybunał rozpoczął od przypomnienia, że obowiązek zapewnienia przez państwa członkowskie skuteczności praw wywodzonych z dyrektywy 93/13 obejmuje także zapewnienie skutecznej ochrony sądowej, zgodnie z art. 47 Karty Praw Podstawowych⁹⁶, w zakresie dotyczącym krajowych przepisów procesowych. Następnie Trybunał odwołał się do wyroku z 17 maja 2022 r., C-725/19, IO przeciwko Impuls Leasing România IFN SA⁹⁷, w którym odpowiedział na pytanie sądu rumuńskiego dotyczące dopuszczalności badania potencjalnie nieuczciwego warunku umownego przez sąd rozpoznający powództwo przeciwegzekucyjne. W wyroku tym Trybunał stwierdził, że skuteczna ochrona może zostać zagwarantowana jedynie, gdy krajowe prawo procesowe umożliwia badanie z urzędu warunków zawartych w danej umowie bądź w postępowaniu w sprawie wydania nakazu zapłaty bądź też w ramach postępowania egzekucyjnego⁹⁸. Przenosząc te ustalenia na kanwę rozpoznawanej sprawy, Trybunał wskazał, że takie warunki nie są spełnione przez polskie prawo procesowe.

Wyjaśniając przyjęte stanowisko, Trybunał zwrócił uwagę, że brak jest możliwości badania potencjalnie nieuczciwego charakteru warunku danej umowy, gdy w ramach elek-

⁹⁴ Zamiast wielu zob. K. Weitz, *Wpływ...*, s. 329.

⁹⁵ Zob. szerzej rozważenia w części III.B.1 oraz III.B.2.

⁹⁶ Wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 389.

⁹⁷ ECLI:EU:C:2022:396 – dalej jako: „wyrok C-725/19”.

⁹⁸ Wyrok C-531/22, pkt 50.

tronicznego postępowania upominawczego dochodzi do wydania nakazu zapłaty, który uprawomocni się, o ile nie zostanie zakwestionowany. Korzystanie przez nakaz zapłaty z powagi rzeczy osądzonej oznacza natomiast – co Trybunał przyjął za Sądem Rejonowym – że w toku postępowania egzekucyjnego nie jest możliwa ocena potencjalnie nieuczciwego warunku umownego w toku postępowania egzekucyjnego. Następnie Trybunał odniósł się do możliwości zaskarżenia przez konsumenta nakazu zapłaty, co otwiera drogę do zbadania przez sąd potencjalnie nieuczciwego warunku umownego. W tym jednak zakresie Trybunał stwierdził, że sąd krajowy powinien dokonać oceny, czy istnieje znaczne ryzyko, że konsument nie wniesienie sprzeciwu z uwagi na krótki termin na zaskarżenie nakazu bądź koszty takiego postępowania, bądź też brak dostarczenia konsumentowi informacji potrzebnych do ustalenia przez niego zakresu jego uprawnień. Wynik tej oceny wydaje się jednak z góry przesądzony, gdyż Trybunał odesłał w tym zakresie do dotychczasowego orzecznictwa, z którego wynika, że termin dwóch tygodni na wniesienie sprzeciwu jest zbyt krótki i powoduje powstanie ryzyka, że konsument nie zaskarży nakazu zapłaty⁹⁹. Mając na uwadze, że Kodeks postępowania cywilnego także wprowadza taki termin, a zatem, że sama możliwość zaskarżenia przez konsumenta nakazu zapłaty wydanego w elektronicznym postępowaniu upominawczym nie jest wystarczająca dla przyjęcia, że polskie prawo procesowe zapewnia w rozważanym aspekcie skuteczną ochronę praw wynikających z dyrektywy 93/13, Trybunał odniósł się do kwestii powagi rzeczy osądzonej nakazu zapłaty. Do jej przełamania musi bowiem dojść, jeżeli w toku postępowania egzekucyjnego sąd ma mieć możliwość zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru warunku umownego.

Wywód poświęcony powadze rzeczy osądzonej Trybunał rozpoczął od przypomnienia, że stabilność prawa i stosunków prawnych wymaga, aby po wyczerpaniu przysługujących stronie środków odwoławczych orzeczenia były co do zasady niepodważalne¹⁰⁰. Następnie Trybunał potwierdził, że prawo Unii nie nakłada na sąd obowiązku wyłączenia stosowania takich przepisów procesowych, które przyznają orzeczeniu powagę rzeczy osądzonej, nawet jeśli pozwoliłoby usunąć naruszenie dyrektywy 93/13¹⁰¹. Czyniąc te zastrzeżenia, Trybunał stwierdził jednak, że sąd podejmujący czynności w postępowaniu egzekucyjnym musi mieć możliwość oceny potencjalnie nieuczciwego charakteru warunku umownego, stanowiącego podstawę niezaskarżonego przez konsumenta nakazu zapłaty. Ta sama możliwość – w ocenie Trybunału – musi istnieć, gdy badania potencjalnie nieuczciwego warunku umownego nie przeprowadzono z urzędu. Nie ma przy tym znaczenia, że nakaz zapłaty nie został zaskarżony przez konsumenta, o ile sąd dojdzie do wniosku, że przepisy procesowe mogą, w szczególności ze względu na krótkim termin na zaskarżenie

⁹⁹ Por. wyrok C-725/19, pkt 49.

¹⁰⁰ Wyrok C-531/22, pkt 56.

¹⁰¹ Wyrok C-531/22, pkt 58.

nakazu, powodować ryzyko, że konsument nie skorzysta z przysługujących mu środków obrony.

Stanowisko wyrażone w sprawach C-531/22 oraz C-725/19 ma daleko idące skutki dla polskiego prawa procesowego, które nie przewiduje badania przez sąd sprawujący nadzór nad komornikiem sądowym prowadzącym egzekucję istnienia obowiązku stwierdzonego tytułem egzekucyjnym w postaci orzeczenia sądu z uwagi na objęcie rozstrzygnięcia powagą rzeczy osądzonej¹⁰². W wypadku tytułów stanowiących orzeczenie sądu, niedopuszczalne jest kwestionowanie istnienia takiego obowiązku także w drodze powództwa opozycyjnego (*a contrario* art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c.). *De lege lata* trudno znaleźć instytucje procesowe pozwalające na zrealizowanie wymagania, aby sąd krajowy mógł zbadać z urzędu w toku postępowania egzekucyjnego potencjalnie nieuczciwy warunek zawarty w umowie stanowiącej podstawę wydania nakazu zapłaty.

W tym zakresie uzasadnione jest rozważenie interwencji ustawodawcy, która nie musi jednak bezpośrednio odnosić się do regulacji postępowania egzekucyjnego. Dostrzec należy, że potrzeba badania na tym etapie postępowania potencjalnie abuzywnych postanowień umowy pojawia się, gdy do takiego badania nie doszło wcześniej, a od konsumenta nie można rozsądnie oczekiwać zaskarżenia nakazu zapłaty z uwagi na termin na wniesienie środka zaskarżenia, koszty lub brak informacji o przysługujących mu uprawnieniach. Z tej perspektywy interwencja ustawodawcy mogłaby dotyczyć przede wszystkim regulacji elektronicznego postępowania upominawczego. Sprawy C-531/22 oraz C-725/19 stanowią jednak okazję do rozważenia na nowo objęcia nakazów zapłaty powagą rzeczy osądzonej i dopuszczalności kwestionowania ich zasadności, w braku wcześniejszego zaskarżenia, powództwem przeciwegzekucyjnym. Chociaż zagadnienie to wykracza poza ramy przedmiotowej analizy, to wymaga odnotowania jako jedna z możliwych reakcji na problemy, które w praktyce orzeczniczej wywołują nakazy zapłaty w sprawach konsumenckich¹⁰³. Tym bardziej że wyłom w tym zakresie został już uczyniony w sprawach konsumenckich za sprawą przywołanego orzecznictwa Trybunału.

¹⁰² Kwesta za ujawniła się już w piśmiennictwie w związku ze sformułowaną propozycją, aby podstawą powództwa opozycyjnego uczynić, jako zdarzenie występujące po powstaniu tytułu egzekucyjnego, złożenie przez konsumenta oświadczenia o braku następczej zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych (zob. P. Lipiarz, *Złożenie przez konsumenta oświadczenia o braku następczej zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych jako podstawa powództwa opozycyjnego*, „Palestra” 2024, nr 2, s. 60 i n.). Nie wdając się w ocenę merytorycznej prawidłowości tego poglądu, która nasuwa wątpliwości, należy zaznaczyć, że podważanie w taki sposób powagi rzeczy osądzonej będzie miało negatywne skutki dla stabilności wymiaru sprawiedliwości i pewności prawa.

¹⁰³ Skalę tych problemów ilustrują skargi nadzwyczajne wnoszone przez Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Prokuratora Generalnego od nakazów zapłaty (zob. A. Kotowski, M. Stębel, *Ochrona konsumentów w postępowaniu nakazowym* [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa. Rok 2022*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2023, s. 437 i n.; M. Sekuła-Lelono, *Ochrona konsumentów w sprawach opartych na zobowiązaniu wekslowym* [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa. Rok 2022*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2023, s. 434–435).

B. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w innych sprawach konsumenckich

1. Postępowanie nakazowe

Jednym z najbardziej znaczących przykładów wpływu orzecznictwa Trybunału na instytucje procesowe są zmiany w regulacji postępowania nakazowego wprowadzone pod wpływem wyroków TS z 13 września 2018 r., C-176/17, Profi Credit Polska S.A. przeciwko Mariuszowi Wawrzoskowi¹⁰⁴ oraz z 7 listopada 2019 r., sprawy połączone C-419/18 i C-483/18, Profi Credit Polska S.A. w Bielsku Białej i Profi Credit Polska S.A. z siedzibą w Bielsku-Białej przeciwko Bogumile Włostowskiej i in.¹⁰⁵

W pierwszym z wymienionych orzeczeń Trybunał zakwestionował przepisy Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie, w którym pozwalały na wydanie nakazu zapłaty opartego na wekslu własnym, który stanowił gwarancję wierzytelności powstałej z umowy kredytu konsumenckiego, bez umożliwienia sądowi zbadania potencjalnie nieuczciwego warunku umownego przed wydaniem nakazu zapłaty. W postępowaniu nakazowym opartym na wekslu zachodzi szczególna sytuacja, w której sąd nie bada stosunku podstawowego, lecz jedynie weryfikuje weksel pod względem formalnym¹⁰⁶. Do badania stosunku podstawowego przechodzono dopiero w razie wniesienia przez pozwanego zarzutów od nakazu zapłaty. Rozważając możliwość poddania przez sąd ocenie potencjalnie nieuczciwego warunku umownego w dalszej fazie postępowania inicjowanej przez wniesienie przez pozwanego zarzutów, Trybunał zwrócił uwagę, że regulacja tego środka zaskarżenia może zniechęcać konsumentów do skorzystania z niego. W tym kontekście Trybunał zwrócił uwagę na dwa elementy. Pierwszym jest krótki, dwutygodniowy termin na wniesienie zarzutów, w których pozwany powinien podnieść zarzuty oraz powołać okoliczności faktyczne i dowody, a drugim elementem, który wzbudził zastrzeżenia Trybunału, był rozkład kosztów w postępowaniu nakazowym, w którym trzy czwarte części opłaty sądowej uiszcza pozwany, wnosząc zarzuty od nakazu zapłaty.

Wydania nakazu zapłaty na podstawie weksla własnego wystawionego przez konsumenta na zabezpieczenie wierzytelności wynikających z umowy kredytu konsumenckiego dotyczył także wyrok w połączonych sprawach C-419/18 i C-483/18. Odmienne jednak niż w sprawie C-176/17, sąd nie dysponował w tych sprawach umową łączącą strony sporu, co uniemożliwiało dokonanie przezeń skutecznej kontroli potencjalnie nieuczciwych warunków umownych. Trybunał przyjął jednak, że w takim wypadku sąd jest zobowiązany podjąć z urzędu czynności dochodzeniowe w celu ustalenia, czy postanowienie zamieszczone w umowie,

¹⁰⁴ ECLI:EU:C:2018:711 – dalej jako: „wyrok C-176/17”.

¹⁰⁵ ECLI:EU:C:2019:930 – dalej jako: „wyrok w połączonych sprawach C-419/18 i C-483/18”.

¹⁰⁶ K. Weitz, *Wpływ...*, s. 332.

która jest przedmiotem toczącego się przed nim sporu, jest objęte zakresem stosowania dyrektywy, a jeżeli tak, to czy takie postanowienie ma ewentualnie nieuczciwy charakter. Brak w materiale procesowym potrzebnych informacji nie uchylał zatem obowiązku działania przez sąd z urzędu.

Konsekwencją przedstawionych orzeczeń było wprowadzenie zmian dostosowujących regulację postępowania nakazowego. Odnotowania wymaga zwłaszcza wprowadzenie w art. 485 § 2 k.p.c. obowiązku dołączenia do pozwu w postępowaniu nakazowym, jeżeli dłużnikiem jest konsument, umowy, z której wynika roszczenie zabezpieczone wekslem, wraz z deklaracją wekslową i załącznikami, oraz ograniczenie w ustawie z 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych¹⁰⁷ wysokości opłaty pobieranej od pozwanego konsumenta w razie wniesienia zarzutów od nakazu zapłaty¹⁰⁸.

W nurcie orzeczniczym dotyczącym problematyki postępowania nakazowego pozostaje postanowienie z 28 listopada 2018 r., C-632/17, PKO Bank Polski S.A. przeciwko Jackowi Michalskiemu¹⁰⁹, w którym Trybunał zakwestionował dopuszczalność wydania nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym na podstawie wyciągu z ksiąg bankowych. Krytyczną ocenę Trybunału wywołało nagromadzenie kilku elementów ograniczających możliwość zbadania przez sąd, czy umowa kredytu konsumenckiego zawiera nieuczciwe warunki umowne. I tak, w pierwszej kolejności Trybunał odniósł się do wyłączenia na etapie poprzedzającym wniesienie zarzutów przez konsumenta możliwości badania przez sąd z urzędu abuzywności postanowień umowy łączącej konsumenta z bankiem. W pierwszej fazie postępowanie nakazowe toczy się bowiem *ex parte*, a sąd ogranicza się do sprawdzenia, czy wyciąg z ksiąg bankowych spełnia wymagania formalne, nie dysponując w materiale procesowym informacjami pozwalającymi na zbadanie treści samej umowy. Rozważając natomiast możliwość zainicjowania przez konsumenta kontroli postanowień umowy przez wniesienie środka zaskarżenia, Trybunał zwrócił uwagę, że regulacja zarzutów zarówno w zakresie terminu na ich wniesienie, jak i kosztów, stawiają konsumentowi takie wymagania, które mogą zniechęcić go do zaskarżenia nakazu. Pod wpływem tego orzeczenia ustawodawca, uchylając art. 485 § 3 k.p.c. w nowelizacji z 2019 r., wyłączył możliwość wydania nakazu zapłaty na podstawie wyciągu z ksiąg bankowych.

2. Wyroki zaoczne

Problematyki uwzględnienia przez sąd z urzędu abuzywnego charakteru postanowienia umownego przy braku aktywności pozwanego konsumenta dotyczył wyrok TS z 4 czerwca

¹⁰⁷ Obecnie t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1228 – dalej jako: „u.k.s.c.”.

¹⁰⁸ Por. art. 19 ust. 4 u.k.s.c.

¹⁰⁹ ECLI:EU:C:2018:963 – dalej jako: „postanowienie C-632/17”.

2020 r., C-495/19, Kancelaria Medius SA przeciwko RN¹¹⁰. Orzeczenie to zapadło w nieskomplikowanym stanie faktycznym, w którym pozwany nie stawiał się na rozprawie, a sąd pierwszej instancji wydał wyrok zaoczny oddalający powództwo. Sąd rozpoznający apelację powoda powziął wątpliwość co do realizacji obowiązku badania z urzędu abuzywności postanowień umowy łączącej konsumenta z przedsiębiorcą w postępowaniu zaocznym. Rozstrzygając te wątpliwości, Trybunał stwierdził – zgodnie z utrwalonym orzecznictwem – że także w razie wyroku zaocznego nierówność między konsumentem a przedsiębiorcą może zostać zrównoważona jedynie przez aktywną interwencję sądu¹¹¹. W konsekwencji Trybunał orzekł, że także gdy sąd orzeka wyrokiem zaocznym w związku z niestawiennictwem konsumenta, powinien przeprowadzić dowody niezbędne do dokonania z urzędu oceny nieuczciwego charakteru warunków umownych, na których przedsiębiorca oparł swoje roszczenie. Na tle obowiązującej regulacji wyroku zaocznego nie nasuwa wątpliwości możliwość dostosowania tej instytucji w drodze wykładni przyjaznej prawu Unii Europejskiej do stanowiska przyjętego w przedstawionym orzeczeniu Trybunału.

3. Umowy procesowe

3.1. Umowa o właściwość miejscową

Z perspektywy tematu rozważań odnotowania wymagają orzeczenia Trybunału dotyczące abuzywności postanowień mających wywoływać skutki procesowe, a nie jedynie materialnoprawne.

W wyroku z 3 kwietnia 2019 r., C-266/18, Aqua Med sp. z o.o. przeciwko Irenie Skórze¹¹², Trybunał rozważył, czy klauzula prorogacyjna zawarta w umowie łączącej konsumenta z przedsiębiorcą podlega badaniu jako nieuczciwe postanowienie umowne, gdy odsyła do właściwego prawa krajowego. W orzecznictwie już wcześniej przyjmowano, że na sądzie spoczywa ciężar uwzględnienia z urzędu abuzywnego postanowienia umownego, które miałyby wywoływać skutek procesowy w postaci ustanowienia właściwości miejscowej sądu i stwierdzenia, że takie postanowienie nie uzasadnia właściwości sądu¹¹³. W sprawie tej strony łączyła jednak umowa o właściwość miejscową, która wskazywała, że „[s]ądem właściwym do rozstrzygnięcia sporu między stronami będzie sąd właściwy według odpowiednich przepisów”¹¹⁴. W okolicznościach faktycznych odesłanie to prowadziło do właściwości przemiennej sądu miejsca siedziby przedsiębiorcy jako sądu miejsca wykonania umowy. Oznaczało to,

¹¹⁰ ECLI:EU:C:2020:431 – dalej jako: „wyrok C-495/19”.

¹¹¹ Wyrok TSUE, C-495/19, pkt 36.

¹¹² ECLI:EU:C:2019:282 – dalej jako: „wyrok C-266/18”.

¹¹³ Por. wyrok TS z 14 czerwca 2012 r., C-618/10, Banco Español de Crédito SA przeciwko Joaquínowi Caldeónowi Caminie, ECLI:EU:C:2012:349.

¹¹⁴ Wyrok C-266/18, pkt 16.

że Trybunał oceniał nie tyle samą klauzulę prorogacyjną, ile skutek, do jakiego prowadziło zastosowanie kodeksowej regulacji właściwości przemiennej.

Uznając dopuszczalność oceny klauzuli prorogacyjnej, która odsyła w sposób ogólny do właściwego prawa krajowego, Trybunał podkreślił, że samo ustanowienie właściwości przemiennej w sprawach konsumenckich nie powoduje nadmiernego ograniczenia prawa konsumenta do skutecznego środka prawnego¹¹⁵. Jedynie takie rozwiązania, które powodowałyby zbyt wysokie koszty dla konsumentów, co mogłoby prowadzić do tego, że zrezygnują oni z ochrony swoich praw przed sądem, mogłoby potencjalnie być oceniane jako ograniczające korzystanie z praw gwarantowanych dyrektywą 93/13¹¹⁶. Taka ocena wymaga jednak uwzględnienia okoliczności danego wypadku.

Wyrok w sprawie C-266/18 wskazuje, że w sprawach konsumenckich nie zachodzi wyłączenie umowy o właściwość miejscową sądu. Taka umowa może jednak, w świetle orzecznictwa Trybunału, podlegać ocenie i zostać pominięta, gdy stanowi nieuczciwy warunek umowny.

3.2. Umowa jurysdykcyjna

Chociaż wyrok z 18 listopada 2020 r., C-519/19, Ryanair DAC przeciwko DelayFix¹¹⁷, zapadł w sporze między przewoźnikiem lotniczym a polską spółką specjalizującą się w windykacji wierzytelności pasażerów lotniczych, to dotyczył dyrektywy 93/13, co uzasadnia uwzględnienie go w niniejszej analizie¹¹⁸. Jeden z problemów, który powstał w tej konfiguracji podmiotowej, dotyczył bowiem dopuszczalności powołania się przez firmę windykacyjną, która nabyła wierzytelność od konsumenta, sama nie mając takiego statusu, na ochronę wynikającą z dyrektywy 93/13. Kwestia ta wyłoniła się w stanie faktycznym, w którym DelayFix dochodził przed Sądem Rejonowym dla m.st. Warszawy odszkodowania za odwołanie lotu, na podstawie rozporządzenia nr 261/2004¹¹⁹, którą to wierzytelność nabył od pasażera pozwanego przewoźnika lotniczego w drodze cesji. Pozwany bronił się zarzutem braku jurysdykcji wynikającym z postanowienia ogólnego regulaminu przewozu, które przyznawało jurysdykcję sądom irlandzkim. Do tego postanowienia odsyłała zawarta przez Internet umowa sprzedaży biletu lotniczego. W tym stanie faktycznym pytanie prejudycjalne dotyczyło dwóch zasadniczych kwestii: przesłanek związania cesjonariusza klauzulą jurysdykcyjną oraz przesłanek ważności takiej klauzuli.

¹¹⁵ Wyrok C-266/18, pkt 52.

¹¹⁶ Wyrok C-266/18, pkt 54.

¹¹⁷ ECLI:EU:C:2020:933 – dalej jako: „wyrok C-519/19”.

¹¹⁸ O tym wyroku zob. też A. Gołąb, K. Weitz, B. Wołodkiewicz, *Przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego (2019–2020)* – rozporządzenie nr 44/2001 i rozporządzenie nr 1215/2012, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2021, nr 3, s. 583–585.

¹¹⁹ Rozporządzenie (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z 11 lutego 2004 r. ustanawiające wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylające rozporządzenie (EWG) nr 295/91 (Dz.Urz. WE L 46, s. 1, ze zm.).

Rozważając pierwsze z wymienionych zagadnień, Trybunał nawiązał do wcześniejszego orzecznictwa, w którym przyjęto, że umowa jurysdykcyjna może co do zasady wywoływać skutki wyłącznie w stosunkach między stronami, które porozumiały się w przedmiocie jej zawarcia. Ponieważ nic w okolicznościach sporu nie wskazywało, aby doszło do takich uzgodnień między DelayFix a Ryanair DAC, Trybunał odwołał się do sprawy C-352/13, *Cartel Damage Claims (CDC) Hydrogen Peroxide SA przeciwko Akzo Nobel NV i in.*¹²⁰, w której przyjęto, że klauzula jurysdykcyjna może mimo to wiązać „osobę trzecią”, jeżeli osoba ta „wstąpiła w pełni praw i obowiązków pierwotnego kontrahenta zgodnie z prawem właściwym co do istoty sprawy”¹²¹. Poprzestając na tej uwadze, Trybunał orzekł, że przewoźnik lotniczy nie może powołać się na klauzulę prorogacyjną zamieszczoną w umowie przewozu zawartej z pasażerem, w celu zakwestionowania jurysdykcji sądu do rozpoznania powództwa o odszkodowanie wywodzone z rozporządzenia (WE) nr 261/2004, wobec firmy windykacyjnej, której pasażer zbył w drodze cesji swoją wierzytelność, chyba że zgodnie z ustawodawstwem państwa, którego sądy zostały wyznaczone w tej klauzuli, firma ta wstąpiła w pełni praw i obowiązków pierwotnego kontrahenta¹²².

Odnosząc się do drugiego z zagadnień, Trybunał przywołał art. 25 ust. 1 rozporządzenia Bruksela I bis¹²³, zgodnie z którym ważność klauzuli jurysdykcyjnej podlega ocenie na podstawie prawa państwa, którego sądy są wyznaczone w tej klauzuli. Trybunał zaznaczył zarazem, że wykładni tego prawa należy dokonywać „zgodnie z prawem Unii, a w szczególności dyrektywą 93/13”¹²⁴. W kontekście przesłanek ważności klauzuli jurysdykcyjnej Trybunał powołał się na wcześniejsze orzeczenia, w których przyjęto, że dyrektywa 93/13 znajduje zastosowanie także w sektorze transportu lotniczego, a jej zastosowanie nie zależy od statusu stron sporu, lecz od stron samej umowy¹²⁵. Aprobując te założenia, Trybunał stwierdził następnie, że klauzula jurysdykcyjna zamieszczona w umowie z konsumentem podlega badaniu w świetle art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13¹²⁶. Pośrednio Trybunał uznał zatem, że na ochronę wynikającą z dyrektywy 93/13 może się powołać podmiot, który nabył sporną wierzytelność od konsumenta. Wynikało to jednak z faktu, że taki warunek umowny znalazł się pierwotnie w umowie zawartej z konsumentem. Nieważne postanowienie umowne nie

¹²⁰ ECLI:EU:C:2015:335 – dalej jako: „wyrok C-352/13”.

¹²¹ Wyrok C-519/19, pkt 47.

¹²² Wyrok C-519/19, pkt 63.

¹²³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351, s. 1, ze zm.).

¹²⁴ Wyrok C-519/19, pkt 51.

¹²⁵ Zob. wyrok C-519/19, pkt 52 i powołany tam wyrok TS z 6 lipca 2017 r., C-290/16, *Air Berlin plc & Co. Luftverkehrs KG przeciwko Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V.*, ECLI:EU:C:2017:523.

¹²⁶ Wyrok C-519/19, pkt 58 i powołane tam orzecznictwo.

może bowiem odżyć tylko dlatego, że z roszczeniem wynikającym z umowy wystąpiła inna osoba niż pierwotna strona umowy.

Przywołane rozstrzygnięcie w przedmiocie przesłanek ważności klauzuli jurysdykcyjnej powinno przyczynić się do wzmocnienia ochrony konsumentów zawierających powszechne w obrocie umowy przewozu. Dopuszczenie badania klauzuli jurysdykcyjnej w umowie przewozu jako nieuczciwego warunku umownego stwarza sądom krajowym możliwość odstąpienia od jej stosowania. Możliwość ta jest zachowana także, gdy stroną sporu nie jest już konsument, który zawarł umowę, lecz cesjonariusz¹²⁷.

¹²⁷ B. Wołodkiewicz, *The Enforceability of a Jurisdiction Clause against an Assignee*, „Journal of European Consumer and Market Law” 2021, nr 5, s. 210–211.

IV. Wnioski

Przeprowadzona analiza orzecznictwa Trybunału w sprawach konsumenckich pozwala stwierdzić, że orzecznictwo wywiera wpływ na polskie prawo procesowe cywilne, powodując konieczność dostosowania przepisów procesowych bądź to przez ich zmianę, bądź też przyjęcie takiego kierunku wykładni, który pozwoli na zapewnienie skuteczności prawu Unii Europejskiej. O wyborze jednej z tych form dostosowania instytucji procesowych należy rozstrzygać na tle poszczególnych instytucji procesowych i dotyczącego ich orzecznictwa. Omówione przykłady zmian w postępowaniu nakazowym dowodzą, że realizacja wniosków płynących z orzecznictwa Trybunału może pociągać za sobą potrzebę ingerencji ustawodawcy.

Decydując o potrzebie ingerencji ustawodawczej, szczególnie istotne jest uwzględnienie, że Trybunał nie dokonuje samodzielnej wykładni prawa krajowego i kieruje się w tym zakresie wskazówkami udzielonymi przez sąd odsyłający, co sprawia, że tezy formułowane w orzecznictwie mogą tylko pozornie pozostawać w sprzeczności z krajowym prawem procesowym, gdy sformułowane pytanie prejudycjalne opiera się na stanowisku zarzuconym przez sądy krajowe lub dotyczy problemu rozstrzygniętego w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

Przeprowadzona analiza pozwoliła ponadto na zidentyfikowanie instytucji procesowych, które wymagają dostosowania w świetle orzeczeń wydanych w sprawach kredytów waloryzowanych do waluty obcej.

Wyrok C-140/22 w zakresie, w którym dotyczy obowiązku pouczenia konsumenta o skutkach stwierdzenia w całości nieważności umowy kredytu, nie powoduje konieczności zmiany przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. *De lege lata* polskie prawo procesowe pozwala na realizację tego obowiązku na podstawie przede wszystkim stosowanego *per analogiam* art. 156¹ k.p.c. oraz – jak przyjęto w niektórych orzeczeniach Sądu Najwyższego – także art. 156² k.p.c. Wprowadzenie szczególnych rozwiązań w tym zakresie nie wydaje się zatem konieczne.

Wyroki w sprawach C-28/22 oraz C-424/22 w zakresie, w którym odnoszą się do zarzutu zatrzymania, nie wpływają bezpośrednio na krajowe prawo procesowe w taki sposób, aby wynikała z nich konieczność dostosowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Nie

oznacza to, że sama problematyka realizacji w toku postępowania cywilnego prawa zatrzymania nie wymaga rozważenia wprowadzenia zmian w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, lecz że wspomniane wyroki Trybunału nie stwarzają ku temu wyraźnej podstawy. Dostrzec należy, że oba orzeczenia wpływają na dopuszczalność powoływania się przez bank w sporze z konsumentem na prawo zatrzymania, co może potencjalnie ograniczać możliwość rozstrzygnięcia w jednym postępowaniu o roszczeniach banku oraz konsumenta z uwagi na obowiązujące *de lege lata* ograniczenia w podnoszeniu zarzutu potrącenia (art. 203¹ k.p.c.). W tym zakresie uzasadnione jest rozważenie zmian w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego, aby umożliwić zmniejszenie liczby postępowań i dokonywanie wzajemnych rozliczeń co do zasady w jednym postępowaniu.

Wyrok C-287/22 w zakresie, w jakim odnosi się do udzielenia zabezpieczenia przez zawieszenie spłaty rat miesięcznych wynikających z objętej sporem umowy kredytu, może zostać zrealizowany przez przyjęcie przyjaznej prawu Unii Europejskiej wykładni art. 755 § 1 k.p.c. oraz w zakresie dotyczącym przesłanki interesu prawnego wykładni art. 730¹ k.p.c. Sama możliwość udzielenia zabezpieczenia w sprawach o ustalenia dotyczące kredytów waloryzowanych do waluty obcej zdaje się nie nasuwać obecnie wątpliwości.

Wyrok C-321/22 w zakresie odnoszącym się do dopuszczalności powództwa o ustalenie, mimo możliwości skorzystania przez konsumenta z powództwa o zasądzenie świadczenia lub wytoczenia przeciwko konsumentowi przez bank powództwa wzajemnego, nie pociąga za sobą potrzeby dostosowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego w inny sposób niż przez elastyczną wykładnię przesłanki interesu prawnego z art. 189 k.p.c., co znajduje mocną podstawę w utrwalonej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, która dopuszcza wystąpienie w sprawach konsumenckich jednocześnie z powództwem o ustalenie oraz o zasądzenie świadczenia bądź tylko z pierwszym z tych powództw, mimo przysługiwania konsumentowi także roszczenia o zasądzenie świadczenia.

Wyroki w sprawach C-139/22 oraz C-531/22 w zakresie, w którym wynika z nich, że sądy mogą dokonywać oceny postanowień umowy przez ich porównanie z postanowieniami wpisanymi do krajowego rejestru klauzul niedozwolonych, nie wymagają dostosowania przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. W szczególności nie powinny być interpretowane jako konieczność przyjęcia, że wyroki wpisujące dane postanowienie powinny korzystać z rozszerzonej mocy wiążącej. W obu sprawach Trybunał podkreślił konieczność indywidualnej oceny, z możliwością wypowiedzenia się przez strony sporu, czy dane postanowienie umowne odpowiada warunkowi wpisanemu do rejestru, co odpowiada jednej z prezentowanych obecnie w orzecznictwie sądów powszechnych koncepcji wykładni uchylonego art. 479⁴³ k.p.c.

Wyrok C-531/22 w zakresie, w którym odnosi się do stworzenia sądowi możliwości badania w toku postępowania egzekucyjnego potencjalnie nieuczciwego warunku umownego, gdy taki warunek nie był przedmiotem wcześniejszej oceny w sprawie głównej rozpoznanej

w elektronicznym postępowaniu upominawczym, wymaga zmiany przepisów Kodeksu postępowania cywilnego. Orzeczenie to wymaga bowiem przełamania powagi rzeczy osądzonej nakazów zapłaty wydanych w elektronicznym postępowaniu upominawczym bądź wprowadzenia takich zmian w samym tym postępowaniu, aby umożliwić badanie w nim nieuczciwych warunków umownych bądź też ułatwić konsumentom zaskarżanie takich nakazów. Szczegółowe rozstrzygnięcie tej kwestii wykraczało poza zakres analizy.

Bibliografia

- Allerhand M. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, cz. 2, Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające*, red. M. Allerhand, Lwów 1933.
- Aślanowicz P., *Kredyty waloryzowane do waluty obcej w praktyce orzeczniczej*, Warszawa 2023.
- Basedow J., *EU Private Law. Anatomy of a Growing Legal Order*, Cambridge–Antwerp–Chicago 2021.
- Błaszczak Ł., Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203¹ Kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowaniem pełnomocnictwem materialnym, „Palestra” 2021, nr 10.
- Dziurda M., *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 roku*, Warszawa 2023.
- Ereciński T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Część pierwsza. Postępowanie rozpoznawcze. Część Druga. Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, LEX 2009.
- Gajda-Roszczyńska K., Pierwsze podejście Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej do zagadnienia dowodów nielegalnych w postępowaniu cywilnym. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 27.09.2017 r., C-73/16, *Peter Puškár v. Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky*, Kriminálny úrad finančnej správy, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 2.
- Gołąb A., Weitz K., Wołodkiewicz B., *Przegląd orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego (2019–2020) – rozporządzenie nr 44/2001 i rozporządzenie nr 1215/2012*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2021, nr 3.
- Gromska-Szuster I. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Jędrzejewska M., Weitz K., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. 1, Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.
- Kocot W.J., Możliwość usunięcia jedynie nieuczciwego elementu postanowienia umownego. Zakres skutku uznania klauzuli umownej za abuzywną. Glosa do wyroku TS z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W i R.W. przeciwko Bankowi BPH S.A., „Glosa” 2021, nr 4.

- Kotowski M., Stębelski A., *Ochrona konsumentów w postępowaniu nakazowym* [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa. Rok 2022*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2023.
- Kruszelnicki F., *Zarys systemu polskiego prawa egzekucyjnego i zabezpieczającego*, Warszawa 1934.
- Lipiarz P., *Złożenie przez konsumenta oświadczenia o braku następcej zgody na stosowanie wobec niego klauzul abuzywnych jako podstawa powództwa opozycyjnego*, „Palestra” 2024, nr 2.
- Matusiak-Frącczak M., *Zabezpieczenie roszczenia w sprawach o kredyt frankowy po wyroku Trybunału Sprawiedliwości w sprawie C-287/22 YQ i RJ v. Getin Noble Bank S.A.*, „Palestra” 2024, nr 1.
- Rowiński T., *Interes prawny w procesie cywilnym i w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971.
- Sekuła-Lelenc M., *Ochrona konsumentów w sprawach opartych na zobowiązaniu wekslowym* [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego. Przegląd orzecznictwa. Rok 2022*, red. J. Kosonoga, Warszawa 2023.
- Szpunar M., *Procedural Autonomy and Private Law*, „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 2018, nr 1.
- Warzocha E., *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1982.
- Weitz K., *Wpływ prawa Unii Europejskiej na krajowe prawo procesowe cywilne*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2019, nr 2.
- Węgrzynowski Ł., *Kredyty frankowe: prawo zatrzymania oraz opóźnienie i przedawnienie roszczeń restytucyjnych. Omówienie wyroku TS z dnia 14 grudnia 2023 r., C-28/22 (Getin Noble Bank)*, LEX 2023.
- Węgrzynowski Ł., *Niektóre aspekty wadliwości umowy kredytu frankowego w ocenie Trybunału Sprawiedliwości UE. Glosa do wyroku TS z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20*, LEX 2021.
- Węgrzynowski Ł., *Skutek ex tunc bezskuteczności abuzywnej. Wyrok TS z dnia 7 grudnia 2023 r., C-140/22 (mBank) i jego konsekwencje dla polskiej praktyki orzeczniczej*, LEX 2023.
- Wiewiórowska-Domagalska A., *Trzy pytania na tle abuzywności. Glosa do wyroku TS z dnia 23 listopada 2023 r., C-321/22 (Provident Polska)*, LEX 2023.
- Wiewiórowska-Domagalska A., *Zawieszenie spłaty rat kredytu frankowego na czas trwania procesu. Glosa do wyroku TS z dnia 15 czerwca 2023 r., C-287/22 (Getin Noble Bank)*, LEX 2023.
- Wołodkiewicz B., *The Enforceability of a Jurisdiction Clause against an Assignee*, „Journal of European Consumer and Market Law” 2021, nr 5.
- Żyznowski T. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.